

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม โดยใช้แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ในตำบลบ่อ่าง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา กรณีศึกษา : โรงเรียนเทศบาล 4 (บ้านแหลมทราย) ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีขอบข่ายในการนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

1. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
2. แนวคิดสิ่งแวดล้อมศึกษา
3. แนวคิดเรื่อง สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

1.1 ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

รัตนะ บัวสนธ์ (2536 : 158) และใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 107) ให้ความหมายการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไว้ว่า เป็นการนำเอาข้อมูล ประสบการณ์ความรู้ใด ๆ ก็ตาม ที่ทางสถานศึกษาหรือหน่วยงานและบุคคลในท้องถิ่นร่วมกันจัดทำขึ้นเป็นเอกสารหลักสูตรให้แก่ผู้เรียนเพื่อนำไปถ่ายทอดให้กับผู้เรียนในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ โบแชมป์ (Beauchamp, 1981 : 212) ที่ได้กล่าวถึง หลักสูตรท้องถิ่นว่าเป็นการขยายและปรับ คำว่า “ขยาย” หมายถึง การนำเอาทั้งจุดหมายและเนื้อหาขยายความ คือ ขยายออกจกนามธรรมให้เป็นรูปธรรม ขยายเนื้อหาเพิ่มขึ้น มีรายละเอียดที่ครูจะนำไปสอนได้ ส่วนการ “ปรับ” ก็คือ การนำเอาจุดหมายและเนื้อหาวิชา มาปรับให้สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์และความต้องการของประชาชนในแต่ละเขตการศึกษา นอกจากนี้ กรมวิชาการ (2539 : 2) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพิ่มเติมจากกรมวิชาการ ปี 2533 ว่าเป็นการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น ตามข้อกำหนดในโครงสร้างของหลักสูตร เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้เรื่องราวของท้องถิ่นของตน เรียนรู้สภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมในท้องถิ่น ตลอดจนสามารถแก้ปัญหาพัฒนาชีวิตของตนเอง ครอบครัวและสังคมได้ ความรู้ดังกล่าวอาจมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมไว้และได้ถ่ายทอดกันมาในแต่ละยุคแต่ละสมัย เช่นเดียวกับ สุทิน รัตนสุภา (2541 : 22) และสมทรง ชุมรักษ์ (2542 : 16) ได้ให้ความหมายทำนองเดียวกันว่าเป็นการนำหลักสูตรแม่บทมาปรับใช้ โดยการจัดทำราย

รายละเอียด เนื้อหาสาระ และแผนการสอน สื่อการเรียนการสอนและเอกสารความรู้ต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการของท้องถิ่น

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง การปรับหลักสูตรแม่บทเพื่อใช้ในพื้นทีเฉพาะเขต โดยการเพิ่มหรือลดเนื้อหาสาระ รวมถึงการปรับกิจกรรมการเรียนการสอนในหลักสูตรแม่บท ให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น เพื่อให้มีความหมายต่อผู้เรียนและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง โดยเน้นหลักการให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร

1.2 ความสำคัญและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเป็นหลักการในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ซึ่งเกิดขึ้นจากแนวคิดที่ว่า ในการจัดการเรียนการสอน นักเรียนควรเรียนรู้จากเรื่องที่ใกล้ตัวที่สุดก่อนที่จะไปเรียนรู้สิ่งที่ไกลตัว เรียนรู้วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น จากนั้นจึงเรียนรู้สังคมในระดับชาติก่อนขยายไปสู่สังคมโลกต่อไป และยังเป็นการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาให้ท้องถิ่นมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษา เป็นการเปิดโอกาสให้โรงเรียนและชุมชนร่วมมือกันในการจัดการศึกษาให้กับเยาวชน ซึ่งถือเป็นเรื่อง que ทุกคนในสังคมควรร่วมกันมีบทบาทในความรับผิดชอบที่มีต่อเยาวชน ซึ่งเป็นอนาคตของชาติต่อไป ดังนั้นการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจึงมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาเป็นอย่างมาก ซึ่งกรมวิชาการ (2540 : 3) ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

“การจัดการศึกษาที่จะเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนอย่างแท้จริงนั้น ต้องเป็นการจัดการศึกษาที่สอดคล้องเกื้อกูลต่อชีวิตจริง สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจ และสังคมของแต่ละท้องถิ่น กระทรวงศึกษาธิการจึงเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรลักษณะต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับสภาพของแต่ละท้องถิ่นได้”

นอกจากนี้ ยังมีนักการศึกษาหลายท่านได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไว้อย่างหลากหลาย โดยสิปปนนท์ เกตุทัต (2539) ได้เสนอแนะไว้ในรายงานของคณะกรรมการปฏิรูปการศึกษาในเรื่องหลักสูตรว่าเนื้อหาของหลักสูตรควรมีส่วนของสาระสำคัญที่ทุกคนเรียนเหมือนกัน และอีกส่วนหนึ่งที่เรียนแตกต่างกัน ให้เหมาะสมกับผู้เรียนและเป็นไปตามความต้องการของท้องถิ่น โดยท้องถิ่นควรรับผิดชอบเรื่องการทำเอกสารหลักสูตรเอง การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นจึงเท่ากับเป็นการเสริมสร้างกำลังของท้องถิ่นทางด้านวิชาการในการจัดการศึกษาในท้องถิ่นของตนเอง ส่วน บุญมี เณรยอด (ม.ป.ป. : 49) ; วิรัตน์ บัวขาว (2535) และ พนม พงษ์ไพบุลย์ (2537) กล่าวไว้สอดคล้องกันว่า การพัฒนาหลักสูตรที่จะมีผลต่อการพัฒนาประเทศได้ คือการพัฒนาและปรับหลักสูตรให้เหมาะสมกับท้องถิ่น ที่สำคัญคือ ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และอาชีพของแต่ละท้องถิ่น การให้การศึกษานี้ที่เหมาะสมกับท้องถิ่นจะช่วยให้ความเป็นอยู่ของประชา

ชนชั้น จะช่วยแก้ปัญหาสำคัญ ๆ ของประเทศได้ เพราะหลักสูตรจากส่วนกลางเป็นการสอนในสิ่งที่ใกล้เคียง นักเรียนมีโอกาสศึกษาสิ่งรอบตัวน้อยมาก ไม่เกิดความภูมิใจในเรื่องที่เกี่ยวกับชุมชนและสังคมอันเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของตน กระบวนการเรียนรู้จากสิ่งที่ใกล้ตัวผู้เรียนสามารถดูดซับได้รวดเร็วกว่า ท้องถิ่นจึงควรรับผิดชอบต่อการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง เพื่อเจ้าของท้องถิ่นจะได้มีส่วนร่วมในการจัดและการตัดสินใจ มีส่วนร่วมในการให้บริการและรับบริการ และเมื่อสังคมแต่ละแห่งมีการพัฒนาตามความต้องการของสังคมเอง ด้วยคนและทรัพยากรของตนเป็นหลัก ย่อมจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศชาติโดยส่วนรวมนั่นเอง ส่วนจิตพิสัย เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 109-110) ได้ให้ความเห็นว่า ถึงแม้จะมีหลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บทแล้ว แต่ยังคงมีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยมีเหตุผลและความจำเป็นในเรื่องที่แตกต่างจากนักวิชาการท่านอื่น ๆ ดังต่อไปนี้

1.2.1 หลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บท ได้กำหนดเนื้อหาสาระและกิจกรรมไว้อย่างกว้าง ๆ เพื่อให้ทุกคนได้เรียนรู้คล้ายคลึงกัน ทำให้กระบวนการเรียนการสอนมุ่งเนื้อหาสาระและประสบการณ์ที่เป็นหลักการทั่วไป ไม่สามารถประมวลรายละเอียดเกี่ยวกับสาระความรู้ตามสภาพแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ ปัญหา และความต้องการของท้องถิ่นในแต่ละแห่งได้ทั้งหมด จึงต้องพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นให้มากที่สุด

1.2.2 การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีผลกระทบโดยตรงต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย ทั้งในเมืองและชนบท จึงต้องมีหลักสูตรระดับท้องถิ่น เพื่อปรับสภาพของผู้เรียนให้สามารถรับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้และประสบการณ์ไปพัฒนาตน ครอบครัว และท้องถิ่น ตลอดจนดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างเป็นสุข

1.2.3 ทรัพยากรท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาชาวบ้านของไทย มีอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งหลักสูตรแม่บทไม่สามารถนำเอาทรัพยากรท้องถิ่นนั้นมาใช้ประโยชน์ได้ แต่หลักสูตรระดับท้องถิ่นสามารถบูรณาการเอาทรัพยากรท้องถิ่นและภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการเรียนการสอนได้ ซึ่งมีผลทำให้ผู้เรียนได้รู้จักท้องถิ่นของตน เกิดความผูกพันกับท้องถิ่น และสามารถใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการประกอบอาชีพได้

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น มีความจำเป็นและต้องมีการดำเนินการให้มีการพัฒนาขึ้น เนื่องจากเหตุผลดังต่อไปนี้

1. หลักสูตรแกนกลางไม่สามารถกำหนดเนื้อหาให้สอดคล้องกับสภาพของผู้เรียนได้ครอบคลุมทุกท้องถิ่นของประเทศ ดังนั้นจึงไม่สามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณสมบัติครบถ้วนตามที่กำหนดไว้ในจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

2. การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้เกิดปัญหาต่อการดำรงชีวิตของผู้คน ดังนั้นจึงต้องพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิถีชีวิตที่แท้จริงของตนเองและดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

3. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำ ดังนั้นจึงสนองต่อความต้องการของชุมชนและตัวผู้เรียนได้มาก โดยได้เรียนรู้จากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวไปหาสิ่งที่อยู่ไกลตัว ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาตนเองได้มากขึ้น

4. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเป็นการให้การศึกษาที่เหมาะสมกับท้องถิ่น เกิดความภาคภูมิใจในการนำการพัฒนาไปสู่ชุมชนของตน และเป็นหลักที่จะนำไปสู่การพัฒนาประเทศชาติโดยส่วนรวมต่อไป

5. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สามารถนำองค์ความรู้ซึ่งเป็นทรัพยากรท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนได้รู้จักท้องถิ่นของตน มีความผูกพันกับท้องถิ่น และสามารถนำทรัพยากรท้องถิ่นในการประกอบอาชีพได้

1.3 จุดเน้นของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อการจัดการศึกษาให้สอดคล้องอำนวยการประโยชน์ต่อนักเรียนในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจ สังคม ตามเจตนารมณ์ นั้น ควรมีจุดเน้นสำคัญ 3 ประการ คือ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2536)

1.3.1 เนื้อหาสาระอันเป็นเรื่องราวของท้องถิ่นที่จะกำหนดให้นักเรียนได้เรียนรู้ ควรเจาะลึกและมากพอที่จะช่วยให้มีความรู้ ความเข้าใจ จนสามารถแก้ปัญหาและพัฒนาความเป็นอยู่ สุขภาพ เศรษฐกิจ สังคมของตนและท้องถิ่นให้ดีขึ้นได้ ทั้งช่วยให้มีความรักถิ่น ไม่คิดอพยพหลบหนีไปจากบ้านเกิด

1.3.2 กระบวนการเรียนการสอน เปิดโอกาสให้นักเรียนออกไปเรียนรู้ชีวิตจริงในท้องถิ่น เพื่อให้มีประสบการณ์ตรง ได้พบเห็น ได้สัมผัส ได้กระทำจริง และมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

1.3.3 กระบวนการเรียนการสอน มุ่งใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเข้าช่วยอย่างใกล้ชิด เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้) ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น (โรงงาน สถานประกอบการ โบราณสถาน) ทรัพยากรมนุษย์ (วิทยากร ผู้ประกอบอาชีพต่าง ๆ) และกิจกรรมของโครงการตามแผนพัฒนาท้องถิ่น

1.4 ลักษณะของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

สังค อุทรานันท์ (2532 : 13) ได้กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สามารถดำเนินการได้ใน 2 ลักษณะ คือ การปรับหลักสูตรกลางให้เข้ากับสภาพของท้องถิ่น เนื่องจากหลักสูตรประถมศึกษาที่ใช้ในประเทศไทย เป็นหลักสูตรที่สร้างขึ้นจากส่วนกลาง และได้ใช้หลักสูตรเดียว

กันทั่วประเทศ แต่เนื้อหาสาระในหลักสูตรแม่บทบางอย่างอาจไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น ดังนั้น ครูผู้สอนจะต้องมีส่วนโดยตรงในการปรับหลักสูตรกลางให้เข้ากับท้องถิ่น ส่วนอีกลักษณะหนึ่งคือ การสร้างหลักสูตรย่อยในระดับท้องถิ่นขึ้นมาเสริมหลักสูตรกลาง โดยโรงเรียนแต่ละท้องถิ่นจะดำเนินการสร้างหลักสูตรย่อยหรือหลักสูตรใหม่ สำหรับนำไปใช้จัดการเรียนการสอนเสริมเนื้อหากลุ่มวิชาใดวิชาหนึ่งในหลักสูตรแม่บท แล้วนำเสนอเพื่อให้กระทรวงศึกษาธิการอนุมัติและประกาศใช้

เมื่อปรับปรุงหลักสูตรในปี พ.ศ. 2533 จะเห็นว่า มีการปรับปรุงหลักสูตรดังกล่าวให้สอดคล้องกับวิธีดำเนินการพัฒนาหลักสูตรทั้ง 2 ลักษณะดังกล่าวข้างต้น และเพื่อให้การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรได้อย่างสอดคล้องและเหมาะสมกับความต้องการของท้องถิ่น หลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 ทั้งหลักสูตรประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย จึงเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1.4.1 การปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม เป็นลักษณะของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่ทำได้กับทุกวิชาและทุกกลุ่มประสบการณ์ ซึ่งในการปรับจะต้องไม่ทำให้จุดประสงค์การเรียนรู้เปลี่ยนแปลงไปจากที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแม่บท ผู้พัฒนาหลักสูตรต้องวิเคราะห์ภาระงานสอน โดยศึกษาจากคำอธิบายรายวิชาที่กำหนดไว้ในหลักสูตร เพราะคำอธิบายรายวิชาจะประกอบไปด้วยส่วนต่าง ๆ ดังนี้

ส่วนที่ 1 กิจกรรม ได้แก่ ส่วนที่ระบุถึงแนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่จะต้องจัดให้กับผู้เรียน

ส่วนที่ 2 เนื้อหา ได้แก่ ส่วนที่ระบุถึงหัวข้อหรือขอบข่ายของเนื้อหาที่จะนำมาให้ผู้เรียนเรียนรู้หรือฝึกให้บรรลุตามวัตถุประสงค์

ส่วนที่ 3 จุดประสงค์ ได้แก่ ส่วนที่ระบุพฤติกรรมที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนหลังจากที่ได้เรียนรู้หรือฝึกทักษะตามที่ระบุไว้ในส่วนที่ 1 และส่วนที่ 2 ซึ่งควรประกอบไปด้วยพฤติกรรม 4 ส่วน คือ ความรู้ ทักษะ เจตคติ และกระบวนการ

พจนอม แก้วกำเนิด (2533 : 34) ได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับการปรับกิจกรรมการเรียนการสอนไว้ว่า เท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้สอนสามารถจัดให้ผู้เรียนได้ออกไปเรียนรู้ชีวิตจริงในท้องถิ่น หรือกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนมีประสบการณ์ตรง หรือลงมือปฏิบัติงานที่เป็นอาชีพของท้องถิ่น มีโอกาสใช้ทรัพยากรธรรมชาติหรือสถานประกอบการในท้องถิ่น โดยเลือกนำมาใช้ในการปรับกิจกรรมการเรียนการสอนได้ทั้งสิ้น

1.4.2 การปรับรายละเอียดของเนื้อหา มีวิธีการเช่นเดียวกันกับการปรับกิจกรรมการเรียนการสอน คือ สามารถทำได้ในทุกรายวิชา ทุกกลุ่มประสบการณ์ โดยไม่ทำให้จุดประสงค์การเรียนรู้เปลี่ยนแปลงไปจากที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแม่บท มีการนำคำอธิบายรายวิชามาวิเคราะห์ เพื่อทำการศึกษาและพิจารณาปรับรายละเอียดของเนื้อหา เพราะเนื้อหาที่กำหนดไว้ในหลักสูตรมักกำหนดไว้กว้าง ๆ เป็นขอบข่ายหรือหัวข้อเท่านั้น ดังนั้นในส่วนที่เป็นรายละเอียดของเนื้อหา จึงสามารถนำเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามความเหมาะสม ซึ่งการพัฒนาหลักสูตรในลักษณะนี้ ท้องถิ่นสามารถดำเนินการได้เอง โดยรายละเอียดที่พัฒนาขึ้นมาใหม่นี้จะปรากฏในแผนการสอน และหลังจากการปรับเนื้อหาแล้วควรพิจารณาแนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและสื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหาด้วย

1.4.3 การปรับปรุงและเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน สำหรับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยวิธีนี้ ให้พิจารณาสื่อที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับจุดประสงค์ เนื้อหา และสภาพท้องถิ่น ซึ่งอาจเป็นการพัฒนาต่อเนื่องจากการพัฒนาหลักสูตรตามลักษณะที่ 1 และลักษณะที่ 2 เพราะการพัฒนาตามลักษณะดังกล่าวควรมีการปรับสื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมหรือเนื้อหาที่พัฒนาไป หรืออาจมีการพิจารณาเลือกใช้สื่อให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น โดยพิจารณาจากกิจกรรมหรือเนื้อหาที่กำหนดไว้แต่เดิมในหลักสูตรแม่บท สื่อการเรียนการสอนที่ท้องถิ่นสามารถพัฒนาขึ้นเอง เพื่อนำมาใช้ประกอบกิจกรรมการเรียนการสอน ประกอบด้วย หนังสือเรียน แบบฝึกหัด หนังสือเสริมประสบการณ์ คู่มือครู คู่มือการเรียนการสอน นอกจากนี้อาจเป็นสื่อวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่สามารถหาได้ในท้องถิ่น

สำหรับการกำหนดหรือเลือกใช้สื่อนั้น นอกจากจะทำการสำรวจเอกสารหรือหนังสือแล้ว ควรมีการวิเคราะห์สื่อที่เป็นเอกสารหรือหนังสือ เพื่อพิจารณาถึงความเหมาะสมต่อการนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนตามหลักสูตร โดยพิจารณาจากการสนองจุดประสงค์ของหลักสูตร ความเหมาะสมของเนื้อหา เวลาเรียน ความยากง่าย ลักษณะของการนำเสนอ การใช้ภาษา และกิจกรรมที่เสนอแนะว่า มีประโยชน์ต่อผู้เรียนมากน้อยเพียงใด การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นลักษณะนี้ ควรมีการสำรวจแหล่งสื่อ ซึ่งหากมีการระบุรายละเอียดของรายชื่อสื่อ แหล่งที่มา และการใช้ ไว้ในแผนการสอนจะเป็นประโยชน์ต่อการค้นคว้าเพิ่มเติมของผู้เรียนด้วย

ข้อสำคัญอีกประการหนึ่ง ถึงแม้หลักสูตรจะระบุให้โรงเรียนสนับสนุนหรือส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เลือกใช้สื่อการเรียนอย่างหลากหลาย รวมทั้งการนำเอาสื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากที่สุดก็ตาม แต่สื่อที่ท้องถิ่นได้ปรับปรุงและเลือกใช้ตามหลักเกณฑ์จะต้องให้ผู้บริหารสถานศึกษาหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายรับทราบ และให้ความเห็นชอบก่อนนำเอามาใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามที่ระบุไว้ในแผนการสอน

1.4.4 การจัดทำสื่อการเรียนชิ้นใหม่ การที่ท้องถิ่นจะทำการพัฒนาสื่อการเรียนชิ้นใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นสื่อสิ่งพิมพ์นั้น จะต้องไม่มีเนื้อหาซ้ำซ้อนกับสื่อการเรียนที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้ใช้สำหรับเนื้อหาหรือรายวิชานั้นไปแล้ว ลักษณะของสื่อ อาจเป็นคู่มือครู หนังสือเสริมประสบการณ์ แบบฝึกหัด หรือเอกสารประกอบการเรียนการสอนอื่น ๆ โดยทำการพัฒนาขึ้นให้เหมาะสม สอดคล้องกับจุดประสงค์ เนื้อหา และสภาพท้องถิ่น ซึ่งอาจใช้กับเนื้อหา/รายวิชาที่มีอยู่แล้ว หรือเนื้อหา/รายวิชาที่จัดทำเพิ่มเติมขึ้นมาใหม่ก็ได้ และสามารถนำมาใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้ เมื่อผู้บริหารสถานศึกษาหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ความเห็นชอบ

1.4.5 การจัดทำคำอธิบาย/รายวิชาเพิ่มเติมชิ้นใหม่ เป็นการจัดทำคำอธิบาย หรือทำรายวิชาเพิ่มเติมจากที่ปรากฏในเอกสารหลักสูตรแม่บท โดยการจัดทำสำหรับระดับประถมศึกษา สามารถจัดทำได้ในกลุ่มการงานพื้นฐานอาชีพ รวมทั้งกลุ่มประสบการณ์พิเศษ ซึ่งจะต้องไม่ทำให้จุดประสงค์และคาบเวลาเรียนที่กำหนดไว้ในโครงสร้างเปลี่ยนแปลงไป และเนื่องจากการศึกษาในระดับประถมศึกษาเป็นการศึกษาภาคบังคับ การจัดทำจึงควรคำนึงถึงเอกลักษณ์และความมั่นคงของชาติ รวมทั้งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

โดยสรุปจะเห็นว่า การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สามารถดำเนินการได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

1. การปรับกิจกรรมการเรียนการสอน เนื้อหา และสื่อ โดยยังคงคำอธิบายรายวิชา และจุดประสงค์ตามหลักสูตรแม่บทไว้ไม่เปลี่ยนแปลง ในการปรับอาจเป็นการเพิ่ม ลด หรือ เลือกใช้ให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและสภาพความเป็นของผู้เรียน

2. การจัดทำชิ้นใหม่ คือ การจัดทำสื่อการเรียน และการจัดทำรายวิชาใหม่ การจัดทำใหม่ทั้ง 2 ลักษณะนี้ จะต้องไม่ซ้ำซ้อนกับที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้ไว้แล้ว ดังนั้นขั้นตอนของการจัดทำจึงต้องมีการศึกษารายละเอียดให้ชัดเจน มีการวางแผนและการดำเนินงานในการจัดทำอย่างมีคุณภาพ โดยเฉพาะการจัดทำรายวิชาขึ้นมาใหม่นั้น จะต้องมิขั้นตอนการขออนุมัติอย่างเป็นทางการ และเป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ จึงสามารถนำมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้

1.5 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

สังัด อุทรานันท์ (2532) กรมวิชาการ (2540 : 51-53) และใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 123-135) ได้กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่สอดคล้องกันดังนี้

ขั้นที่ 1 การจัดตั้งคณะทำงาน ควรมีการคัดเลือกผู้มีความรู้ในด้านต่าง ๆ และมีความตั้งใจจริงในการทำงาน ประมาณ 5-8 คน โดยที่บุคคลสำคัญที่ควรอยู่ในคณะทำงาน ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน

ครูผู้สอน ครูวิชาการ ศึกษานิเทศก์ วิทยากรท้องถิ่น นักวิชาการอื่น ๆ อาจเป็นอาจารย์จากสถาบัน ราชภัฏ หรือมหาวิทยาลัยซึ่งแต่ละคนสามารถให้คำแนะนำในด้านต่าง ๆ ได้อย่างครอบคลุม และควรมีผู้ ประสานงานที่มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นอย่างน้อย 1 คน เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้ การปฏิบัติงานเป็นไปตามความมุ่งหมาย ขณะทำงานควรศึกษาจุดหมายของหลักสูตร จุด ประสงค์ โครงสร้าง เนื้อหารายวิชาต่าง ๆ จากหลักสูตรแม่บท เพื่อไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อนกับสิ่งที่มีอยู่ เดิม

ขั้นที่ 2 การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน มีขั้นตอนในการดำเนินการเริ่มตั้งแต่ ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น ทำการศึกษา สืบหา เก็บรวบรวมข้อมูล ท้องถิ่นในหลาย ๆ ด้าน และสำรวจสภาพและความต้องการของผู้เรียน เพื่อให้หลักสูตรที่จะพัฒนา ขึ้นนั้นถูกกำหนดขึ้นอย่างเหมาะสมกับผู้เรียน และควรศึกษาทำความเข้าใจหลักสูตรแม่บทในราย ละเอียดทุกส่วนของหลักสูตร เพื่อพิจารณาว่า มีส่วนใดของหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นเข้ามา มีส่วนในการพัฒนา รวมทั้งการวิเคราะห์ศักยภาพของโรงเรียน เป็นการศึกษาสภาพโดยทั่วไปของ โรงเรียน เพื่อทราบถึงความพร้อมของโรงเรียน จุดด้อย จุดเด่นของโรงเรียน เมื่อสรุปการศึกษาข้อมูลพื้นฐานทั้งหมดได้แล้ว จึงกำหนดเรื่องที่จะจัดเป็นหลักสูตรรายวิชาใหม่ต่อไป

ขั้นที่ 3 การกำหนดองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร ตั้งแต่จุดประสงค์ของหลักสูตร ท้องถิ่นที่จะจัดทำขึ้นใหม่ ซึ่งหมายถึง สิ่งที่มีมุ่งหวังจะให้ผู้เรียนได้บรรลุผลหลังจากที่ได้เรียนในราย วิชาที่ได้จัดทำขึ้นใหม่ โดยศึกษาจากสภาพ ปัญหา ความต้องการของท้องถิ่นและผู้เรียน โดยควร กำหนดให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของรายวิชา / กลุ่มประสบการณ์ ครอบคลุมกับสภาพที่ต้องการ ให้เกิดกับผู้เรียนทั้ง 4 ด้าน คือ ความรู้ ทักษะ เจตคติ และกระบวนการ เขียนด้วยภาษาที่ชัดเจน กะทัดรัดและนำไปปฏิบัติได้จริง จากนั้นจึงกำหนดเนื้อหาสาระอย่างกว้าง ๆ ให้สอดคล้องกับ จุดประสงค์รายวิชา ครอบคลุมทั้งความรู้และทักษะ เหมาะสมกับวัยและพื้นฐานความรู้เดิมของผู้เรียน เหมาะสมต่อคาบเวลาและไม่ขัดต่อความมั่นคงของชาติ การปกครองตามหลักประชาธิปไตยอันมี พระมหากษัตริย์เป็นประมุขและศีลธรรมอันดี จากนั้นจึงแยกแยะเป็นเนื้อหาย่อย ๆ ซึ่งเป็นส่วนที่ คณะทำงานสามารถปรับเนื้อหาสาระให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น ได้ เมื่อได้เนื้อหาสาระแล้วจึงกำหนดกิจกรรม โดยพิจารณาจากจุดประสงค์ของรายวิชาที่จัดทำขึ้นใหม่ อย่างละเอียด เพื่อจะได้จัดกิจกรรมที่มีความสอดคล้องกัน ควรเน้นทักษะกระบวนการและเป็น กิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริง โดยมีครูผู้สอนเป็นผู้ประสานกิจกรรมและชี้แนะ และ ทำให้ผู้เรียนบรรลุตามจุดประสงค์ แล้วจึงกำหนดคาบเวลาเรียนให้เหมาะสม โดยถือเอาโครงสร้าง ของหลักสูตรแม่บทและปริมาณของเนื้อหาเป็นตัวกำหนด สำหรับการกำหนดเกณฑ์การวัดและ ประเมินผลนั้น ควรระบุถึงประเภทของการวัดและประเมินผล วิธีการวัดผลหรือเครื่องมือที่ใช้วัด

ผล เกณฑ์ในการประเมิน รวมทั้งเกณฑ์ในการตัดสินผลการเรียนให้ชัดเจน เพื่อผู้ปฏิบัติจะได้ดำเนินการได้ตรงตามเจตนารมณ์ของหลักสูตร

ขั้นที่ 4 การจัดทำเอกสารหลักสูตร อันได้แก่ แผนการสอน คู่มือครู หนังสืออ่านเพิ่มเติม และสื่อต่างๆ เป็นต้น เพื่อให้ผู้ใช้หลักสูตรหรือครูผู้สอนสามารถนำหลักสูตรไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ขั้นที่ 5 การตรวจสอบคุณภาพและการทดลองใช้หลักสูตร คณะทำงานอาจมีการประชุมพิจารณา ร่วมกับผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรเกี่ยวกับความสอดคล้องและความเหมาะสมในด้านต่าง ๆ จากนั้นจึงมีการเตรียมครูผู้สอนให้มีความเข้าใจ ก่อนนำหลักสูตรไปทดลองใช้ โดยในช่วงนี้ควรให้ความสำคัญต่อการนิเทศและการติดตามผลการทดลองใช้หลักสูตรอย่างใกล้ชิด เพื่อร่วมกันวิเคราะห์หาข้อบกพร่อง เพื่อนำมาปรับปรุงหลักสูตรให้มีคุณภาพก่อนการนำไปใช้จริงต่อไป

ขั้นที่ 6 การเสนอขออนุมัติใช้หลักสูตร คณะทำงานต้องนำหลักสูตรที่สร้างขึ้นใหม่เสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามระเบียบและขั้นตอนที่กำหนดไว้ โดยในส่วนภูมิภาค กระทรวงศึกษาธิการได้มอบหมายให้คณะกรรมการการศึกษา การศาสนา และการวัฒนธรรมเขตการศึกษา (ศสว.ข) ที่ท้องถิ่นตั้งอยู่เป็นผู้พิจารณาอนุมัติ ส่วนในกรุงเทพมหานครมอบหมายให้กรมต้นสังกัดเป็นผู้พิจารณาอนุมัติโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะพิจารณาตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ จากนั้นหน่วยงานดังกล่าวจึงเสนอไปยังกรมวิชาการเพื่อให้กระทรวงศึกษาธิการประกาศใช้ต่อไป

ขั้นที่ 7 การนำหลักสูตรไปใช้ ช่วงที่มีการขออนุมัติการใช้หลักสูตร คณะทำงานควรมีการวางแผนเกี่ยวกับการอบรมครูผู้สอนเพื่อเตรียมการใช้หลักสูตร และเมื่อครูผู้สอนนำหลักสูตรไปใช้แล้วผู้บริหารหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายควรนิเทศติดตามผลการใช้หลักสูตร เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

ขั้นที่ 8 การประเมินผลหลักสูตร เป็นการพิจารณาเกี่ยวกับคุณค่าของหลักสูตรจะทำให้ทราบว่า หลักสูตรที่จัดทำขึ้นนั้นมีความเหมาะสมหรือไม่อย่างไร ข้อมูลที่ได้จากการประเมินผลการใช้หลักสูตรจะเป็นข้อมูลสำคัญในการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นในลำดับต่อไป

นอกจากกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่กล่าวมาแล้วนี้ ยังมีกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นซึ่งเป็นผลจากการวิจัยเรื่อง “กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่เอื้อต่อการพัฒนาการเลี้ยงโคนม : กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี” ซึ่งกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นนี้ได้ให้ความสำคัญกับการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการจัดการเรียนการสอน การบูรณาการเนื้อหาวิชาต่างๆ การใช้กระบวนการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง

และการประเมินผลจากเพิ่มสะสมผลงาน โดยกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นดังกล่าวประกอบด้วย 10 ขั้นตอน ดังนี้ (บุญเรียง ขจรศิลป์ และคณะ, 2543)

1. ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน ขั้นตอนนี้คณะผู้วิจัยทำการศึกษาสภาพ ปัญหาและความต้องการต่อการจัดหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง “การเลี้ยงโคนม” วิเคราะห์ศักยภาพของโรงเรียนและชุมชน
2. พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง “การเลี้ยงโคนม” โดยความร่วมมือของชุมชนโรงเรียน ผู้เชี่ยวชาญ และคณะผู้วิจัย
3. เตรียมบุคลากร โดยคณะผู้วิจัยจัดประชุมเชิงปฏิบัติการให้แก่คณะครู ผู้บริหารและศึกษานิเทศก์เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น การวิเคราะห์จุดประสงค์ แนวการจัดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ การจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และการให้เพิ่มสะสมงานในการประเมินผล รวมทั้งพานบุคลากรดังกล่าวไปดูงาน
4. จัดประชุมผู้ปกครอง เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของโครงการ วิธีการจัดการเรียนการสอน และขอความร่วมมือจากผู้ปกครองในการจัดการเรียนการสอนและการประเมินผล
5. นำหลักสูตรไปใช้
6. ติดตามประเมินผลการใช้หลักสูตรในระยะแรก
7. จัดสัมมนาเพื่อหาแนวทางในการปรับปรุงแก้ไข โดยผู้เข้าร่วมสัมมนา ได้แก่ คณะครู ผู้บริหาร ศึกษานิเทศก์ ผู้ปกครอง ชุมชน และผู้แทนองค์กรท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง
8. ปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ แล้วนำหลักสูตรไปใช้
9. ประเมินสภาวะที่เปลี่ยนแปลงไป โดยพิจารณาจากนักเรียน ครูผู้สอน ผู้บริหาร ศึกษานิเทศก์ ชุมชน และองค์กรท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง
10. โรงเรียนและชุมชนปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตร และดำเนินการจัดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง

โดยสรุปจะเห็นได้ว่า กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นมีขั้นตอนสำคัญคือ การจัดตั้งคณะทำงาน การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน การยกร่างหลักสูตรและจัดทำเอกสารหลักสูตรต่าง ๆ การเตรียมบุคลากร การประชุมชี้แจงให้ผู้ปกครองทราบและขอความร่วมมือ การนำหลักสูตรไปใช้ การติดตามประเมินผลการใช้หลักสูตร การปรับปรุงแก้ไขและ การประเมินผลหลักสูตร

1.6 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

เซเลอร์และอเล็กซานเดอร์(Saylor and Alexander, 1981 : 42-44) ได้กล่าวว่า ผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ควรประกอบไปด้วย นักเรียน ครู บุคลากรจากภายนอกโรงเรียน เช่น ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร ด้านการเรียนการสอน และการประเมินผล นักการศึกษาในชุมชน ผู้ปกครอง

นักเรียน ซึ่งมีความสอดคล้องกับโบแชมปี (Beauchamp, 1981 : 145-151) และสังัด อุทรานนท์ (2532) ที่กล่าวถึงผู้ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรว่าควรประกอบด้วย

1.6.1 กลุ่มคณะนักพัฒนาหลักสูตร ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาวิชา ครู นักพัฒนาหลักสูตรและนักการศึกษาที่มีความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีทางการศึกษาและจิตวิทยาการศึกษา

1.6.2 กลุ่มผู้ที่ให้คำแนะนำ และสนับสนุนการพัฒนาหลักสูตร ได้แก่ ผู้บริหาร และศึกษานิเทศก์ ครูใหญ่

1.6.3 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพและความต้องการของสังคม ได้แก่ ผู้เขียนหนังสือบุคคลที่ทำงานในหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งของรัฐ และเอกชน ผู้แทนราษฎร ประชาชนทั่วไป และผู้ปกครองนักเรียน

1.6.4 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของผู้เรียน ได้แก่ ผู้เรียน และนักแนะแนวการศึกษา

ทัศนีย์ สุขเมธิ (2532 : 64) ได้สรุปว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาหลักสูตรแบ่งเป็น 2 ฝ่าย คือ บุคลากรในโรงเรียน ได้แก่ ผู้บริหาร นักเรียน ครู และบุคลากรภายนอกโรงเรียน ได้แก่ นักวิชาการ ศึกษานิเทศก์ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการพัฒนาหลักสูตรวิจัยและการประเมินผล อาจารย์ในวิทยาลัยครูหรือมหาวิทยาลัย ตัวแทนประชาชนในสังคม ผู้ประสบความสำเร็จในแต่ละสาขาอาชีพ เจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และนายอำเภอ

กล่าวโดยสรุป คือ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาหลักสูตร ได้แก่

1. บุคลากรในโรงเรียน อันได้แก่ ครู ผู้บริหาร นักเรียน
2. นักวิชาการท้องถิ่น อันได้แก่ ศึกษานิเทศก์ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการพัฒนาหลักสูตร และ ประเมินผล อาจารย์ในสถาบันราชภัฏ มหาวิทยาลัย และผู้เชี่ยวชาญเฉพาะเรื่อง
3. ตัวแทนประชาชนในสังคม อันได้แก่ ประชาชนทั่วไป ผู้ปกครองนักเรียน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน นายอำเภอ พระภิกษุ ผู้นำศาสนา เป็นต้น

1.7 บทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

แรมสมร อยู่สถาพร(2536 : 254-256) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ดังนี้

1.7.1 นักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร มีบทบาทในการให้ความรู้แก่ผู้บริหารและครู เกี่ยวกับหลักสูตร คณะบุคคลดังกล่าวอาจประกอบด้วย นักวิชาการจากศูนย์พัฒนาหลักสูตรที่จะให้ความช่วยเหลือในด้านการจัดอบรมหรือประชุมปฏิบัติการ

1.7.2 ศึกษานิเทศก์ เป็นผู้ที่ทำงานร่วมกับผู้บริหารอย่างใกล้ชิด ให้ความร่วมมือในด้าน

การให้ความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรแก่คณะครูในโรงเรียน ตลอดจนให้คำแนะนำช่วยเหลือการจัดอบรม หรือประชุมปฏิบัติการ หรือจัดทำเอกสารประกอบหลักสูตร

1.7.3 ผู้บริหารโรงเรียน มีบทบาทเกี่ยวกับงานด้านวิชาการ และการสนับสนุนการใช้หลักสูตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักสูตรในระดับโรงเรียน กล่าวคือ

1.7.3.1 ความรับผิดชอบในด้านการจัดเตรียมหลักสูตรแม่บท และเอกสารประกอบหลักสูตรให้พร้อมก่อนเริ่มต้นการเรียนการสอน ผู้บริหารอาจจะร่วมกับคณะครูศึกษาเอกสารต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องใช้ให้เข้าใจ การจัดทำเอกสารเพิ่มเติม วัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน

1.7.3.2 การจัดชั้นเรียน ผู้บริหารต้องตัดสินใจร่วมกับคณะครูว่า รูปแบบที่เหมาะสมในการจัดชั้นเรียนนั้นเป็นไปในรูปแบบใด จึงจะเหมาะสมกับเจตนารมณ์ของหลักสูตร เช่น การจัดแบ่งเป็นระดับ ๆ หรือการจัดแบบไม่แบ่งระดับชั้น เป็นต้น

1.7.3.3 การจัดครูเข้าสอน ผู้บริหารต้องคำนึงถึงรูปแบบของหลักสูตรและผลดี ผลเสียของการจัดครูเข้าสอน เช่น การมอบหมายให้ครูสอนเป็นรายวิชาตามความถนัดของครูแต่ละคน หรือ อาจจัดเป็นรูปแบบของการสอนเป็นทีม

1.7.3.4 การจัดนักเรียนเข้าชั้นเรียน ผู้บริหารจะต้องพิจารณาถึง ความเหมาะสมและประโยชน์ของรูปแบบการจัดนักเรียนเข้าชั้นเรียน เช่น การแบ่งนักเรียนตามความสามารถ หรือ การจัดนักเรียนแบบคละนักเรียนที่มีความสามารถทางการเรียนสูงและต่ำเรียนรวมกัน เป็นต้น

1.7.3.5 การจัดตารางสอน มีรูปแบบการจัดเวลาเรียนให้เหลืออยู่หลายวิธี เช่น การจัดแบบยืดหยุ่น ที่เหมาะสมกับการเรียนการสอนตามอัธยาศัย เป็นต้น

1.7.3.6 การสนับสนุนการเรียนการสอน เช่น การส่งเสริมการจัดหา หรือจัดทำวัสดุ อุปกรณ์การเรียนการสอน

1.7.3.7 การนิเทศการเรียนการสอน ผู้บริหารจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับหลักสูตร และสามารถให้ความรู้หรือคำแนะนำแก่ครูในโรงเรียนของตนได้ หรือรับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดระบบการนิเทศที่มีประสิทธิภาพภายในโรงเรียน

1.7.3.8 การประชาสัมพันธ์หลักสูตร เป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะช่วยให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้าใจหลักสูตรและให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียนและครูผู้สอนได้

1.7.3.9 การจัดอบรมให้ความรู้และทักษะตามความต้องการของครู รวมทั้งการจัดส่งครูเข้ารับการอบรมตามสถาบันต่าง ๆ

1.7.3.10 การสร้างขวัญและกำลังใจให้กับครูผู้สอน โดยการยกย่อง หรือการให้รางวัลแก่ครูที่ปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ

อำภา บุญช่วย (2537 : 46-47) ได้กล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนไว้ว่า บทบาทของผู้บริหารโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร ได้แก่ เป็นผู้ริเริ่มปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรให้ดีขึ้น เป็นผู้ให้คำปรึกษาในการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงหลักสูตร เป็นผู้รวบรวมความคิดเห็นหรือความต้องการของครูและนักเรียนเกี่ยวกับการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงหลักสูตร ประสานความคิดเห็นระหว่างผู้กำหนดหลักสูตรและผู้ใช้หลักสูตร ในกรณีที่มีการพัฒนาหลักสูตรแล้ว และหลักสูตรจำเป็นต้องนำไปใช้ ผู้บริหารจะต้องถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องหลักสูตรให้แก่ผู้ใช้ คือ ครูให้เข้าใจอย่างแท้จริง ทั้งนี้ เพื่อผลในการปฏิบัติ

1.7.4 ครู เป็นผู้ใช้และพัฒนาหลักสูตรโดยตรง คณะผู้สร้างหลักสูตรและผู้บริหารควรชี้แจงให้ครูได้ตระหนักถึงความสำคัญของตนต่อการใช้หลักสูตร โดยให้เข้าใจหน้าที่และบทบาทของตนอย่างถ่องแท้ ซึ่งได้แก่

1.7.4.1 ครูจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจในหลักสูตรที่ตนจะใช้เป็นอย่างดี โดยการศึกษาลักษณะ โครงสร้าง และแนวการสอนที่หลักสูตรระบุไว้ให้เข้าใจ รวมทั้งการศึกษาวัตถุประสงค์ การเรียนการสอนในกลุ่มวิชาที่ตนรับผิดชอบอย่างละเอียด

1.7.4.2 มีความสามารถในการสอน รู้จักเลือกใช้เทคนิควิธีสอนอย่างเหมาะสม

1.7.4.3 ศึกษาวิธีการวัด ประเมินผล ตลอดจนศึกษานักเรียนที่ตนรับผิดชอบในทุก ๆ ด้าน ทั้งนี้เพื่อให้สามารถใช้หลักสูตรได้เหมาะสมกับผู้เรียน

1.7.4.4 มีความคิดสร้างสรรค์ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีความหมายให้แก่ผู้เรียน

1.7.4.5 พัฒนาตนเองโดยการศึกษาหาความรู้ให้มีความรู้ ความสามารถในทุก ๆ ด้านของสาระที่จะนำมาจัดประสบการณ์การเรียนรู้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2536 : 63) กล่าวถึงบทบาทของครูในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพิ่มเติมว่า ครูผู้สอนควรมีบทบาทในด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ครูผู้สอนสามารถปรับ หรือเพิ่มกิจกรรมการสอนในส่วนที่เกี่ยวกับท้องถิ่น ด้านเนื้อหาของหลักสูตร ครูผู้สอนสามารถเพิ่มหรือปรับรายละเอียดของเนื้อหาให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น การพัฒนาวิธีสอนของครูโดยเน้นความหลากหลายและพัฒนาหรือหาวิธีสอนที่เหมาะสมกับท้องถิ่น ด้านสื่อการเรียน คือ การนำเอาทรัพยากรในท้องถิ่น ทั้งด้านบุคลากร วัตถุ สิ่งก่อสร้าง สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติในท้องถิ่นมาใช้ในการสอนให้มากขึ้น การรวบรวมข้อมูลของชุมชนในด้านต่าง ๆ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์สภาพปัญหาหาความต้องการ เพื่อจัดทำหรือพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ด้านให้คำแนะนำแก่บุคคลที่จะพัฒนาหรือจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ด้านข้อมูล

เกี่ยวกับชุมชน ร่วมจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นตามความต้องการของหน่วยงานที่จัดการศึกษา เป็นต้น

1.7.5 ผู้ปกครอง บทบาทของผู้ปกครองในการส่งเสริมการเรียนการสอนของนักเรียนนั้น มีความสำคัญต่อสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนและการปลูกฝังลักษณะนิสัยของนักเรียนเป็นอย่างมาก ผู้ปกครองสามารถช่วยเหลือและสนับสนุนให้การเรียนรู้และความประพฤติของนักเรียนเป็นไปตามเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของหลักสูตรได้อีกวิธีหนึ่ง นอกจากนี้ความร่วมมือของผู้ปกครองในการสนับสนุนกิจกรรมการเรียนการสอน โดยส่วนรวมของโรงเรียนก็นับว่ามีความสำคัญ โรงเรียนจึงควรให้ความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรแก่ผู้ปกครอง และเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนในการส่งเสริมกิจกรรมของโรงเรียน

1.7.6 นักเรียน การพัฒนาหลักสูตรจะต้องคำนึงถึงตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ ถ้าผู้เรียนมีความตระหนักในบทบาทด้านการเรียนของตนแล้ว ก็จะช่วยให้การเรียนการสอนตามหลักสูตรนั้น ๆ บรรลุผล ดังนั้นจึงควรมีการปลุมนักเรียนให้เข้าใจแนวทางของหลักสูตร บทบาทของความรับผิดชอบของตนต่อการเรียนในหลักสูตรนั้น ๆ

1.7.7 ชุมชน บทบาทของชุมชนในการส่งเสริมการเรียนการสอนของโรงเรียนนั้นมีความสำคัญเช่นกัน คือ ช่วยในการส่งเสริมการเรียนการสอนหรือการบริหารและการดำเนินงานของโรงเรียนตามความเหมาะสม ซึ่งกรมวิชาการ (2539 : 5) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า บทบาทของผูู้ในท้องถิ่นและชุมชน คือ พัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่นร่วมกับโรงเรียนหรือหน่วยงานในท้องถิ่นวางแผนการจัดการเรียนการสอนร่วมกับครูผู้สอนเพื่อถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ในการดำรงชีวิตให้กับผู้เรียน

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่ายอย่างจริงจัง บทบาทอันหลากหลายจากบุคคลหลาย ๆ ฝ่าย จะเป็นสิ่งสำคัญในการขับเคลื่อนให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เพื่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพและตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง

1.8 ข้อควรคำนึงในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น นักพัฒนาหลักสูตรและครูผู้สอนควรคำนึงถึงเรื่องต่าง ๆ ดังที่ ทศนีย์ ศุภเมธี (2532 : 68) กล่าวไว้ดังนี้

1.8.1 ควรใช้ข้อมูลที่ถูกต้องเชื่อถือได้ โดยอาศัยวิธีการสำรวจ ศึกษา วิเคราะห์ วิจัยเพื่อให้ได้หลักสูตรที่เหมาะสมกับบุคคลและสภาพท้องถิ่น

1.8.2 กระบวนการทำงานพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ควรจะใช้วิธีการแบบประชาธิปไตย และใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ คือ การวิเคราะห์ระบบ การสังเคราะห์ระบบ ที่เกี่ยวกับหลักสูตร

1.8.3 การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น จะต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่าย เช่น ศิษยานุศิษย์ ผู้บริหารการศึกษา ผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่างๆ

1.8.4 การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจะประสบผลสำเร็จ ต้องพัฒนาคุณภาพของครูผู้สอน และผู้บริหารโรงเรียนให้สำเร็จก่อน

1.8.5 การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นก่อนนำไปใช้ ต้องวิเคราะห์ และทดลองใช้ก่อนเพื่อ ปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องให้มีคุณภาพในการนำไปใช้จริง ถึงแม้ว่ามีการใช้จริงแล้วก็ตาม จะต้อง มีการวิจัย ประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนการนิเทศอย่างสม่ำเสมอ

1.8.6 เอกสารหลักสูตรท้องถิ่นจะต้องพัฒนาควบคู่กันไปกับหลักสูตรในระดับท้องถิ่น

1.8.7 การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น จะต้องให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และให้เหมาะสมกับผู้ เรียนให้มากที่สุด เพื่อที่จะให้ผู้เรียนตอบสนองการเรียนรู้ได้ดีที่สุด

1.8.8 ครูผู้สอน และผู้บริหารโรงเรียน เป็นผู้สร้างและพัฒนาหลักสูตร ระดับหน่วยการ เรียนให้เหมาะสมกับท้องถิ่น เพราะถือว่าครูในท้องถิ่นเป็นผู้เข้าใจท้องถิ่นมากที่สุด

ดังนั้น การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เป็นหน้าที่ที่สำคัญของผู้ที่เกี่ยวข้องจากหลาย ๆ ฝ่าย โดยเฉพาะ ครูผู้สอน ผู้บริหาร ศึกษานิเทศก์ ผู้เชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ ผู้นำท้องถิ่น ตลอดจนผู้ ปกครองนักเรียน นอกจากนี้ เนื้อหาสาระของหลักสูตรก็มีความสำคัญ การที่ให้ผู้เรียนเรียนรู้จาก ประสบการณ์จริงบนพื้นฐานของสภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมในท้องถิ่น ตลอดจนการยึด นักเรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียน จึงสามารถทำให้ผู้เรียนนำความรู้ ทักษะต่าง ๆ ไปใช้ให้เกิด ประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและอาชีพในท้องถิ่นของตนสืบไป

2. แนวคิดสิ่งแวดล้อมศึกษา

2.1 ความหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษา

เกษม จันทร์แก้ว (2536 : 71) ; เต็มดวง รัตนทัศนีย์ (2539 : 171) ; วราพร ศรีสุพรรณ (ม.ป.ป. : 65) และกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (2544 : 5) ได้กล่าวถึงความหมายของสิ่งแวด ล้อมศึกษา ไปในทางเดียวกันดังนี้

สิ่งแวดล้อมศึกษา เป็นกระบวนการทางการศึกษา เพื่อปลูกจิตสำนึกให้ประชาชน ตระหนักต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมและมีความรับผิดชอบ ร่วมมือกันในการแก้ปัญหาตลอดจนให้ความ รู้อย่างมีระบบแบบแผน เพื่อให้โอกาสทุกคนได้พัฒนาความรู้ เจตคติ ทักษะ การรู้จักตัดสินใจ ซึ่ง จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมที่สามารถปกป้องและแก้ไขปัญหาสีงแวดล้อม โดยมีเป้าหมายที่จะให้บุคคลดำรงชีวิตอยู่อย่างประสานสอดคล้องกับธรรมชาติพร้อมๆกับการยก ระดับคุณภาพสิ่งแวดล้อม ให้ดียิ่งขึ้น

2.2 จุดมุ่งหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษา

ที่ประชุมปฏิบัติการสิ่งแวดล้อมศึกษา ณ กรุงเบลเกรด (UNESCO and UNEP, 1976 : 2, อ้างถึงใน พวงน้อย แสงจันทร์, 2539 : 22) ได้ระบุจุดมุ่งหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้ดังนี้

2.2.1 ความตระหนัก (Awareness) ให้มีความตระหนักและความรู้สึกที่ไวต่อเรื่องสิ่งแวดล้อมทั้งมวล รวมทั้งปัญหาที่เกี่ยวข้องด้วย

2.2.2 ความรู้ (Knowledge) ให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมขั้นพื้นฐานที่เกิดขึ้น หน้าที่รับผิดชอบ และบทบาทของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม

2.2.3 เจตคติ (Attitude) ให้มีค่านิยมและการสนับสนุนเรื่องของสิ่งแวดล้อม และพร้อมที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมด้วย

2.2.4 ทักษะ (Skill) ให้มีทักษะในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

2.2.5 ความสามารถในการประเมินผล (Evaluation Ability) ให้รู้จักประเมินมาตรการต่าง ๆ รวมทั้งโครงการการศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ด้วยการพิจารณาด้านองค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม คุณทริยภาพ และการศึกษา

2.2.6 การเข้ามามีส่วนร่วม (Participation) ให้มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อการหาทวิวิธีที่เหมาะสม เพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นอย่างเร่งด่วน เพื่อให้แน่ใจว่ามีพฤติกรรมที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาเหล่านี้

2.3 แนวทางปฏิบัติสิ่งแวดล้อมศึกษา

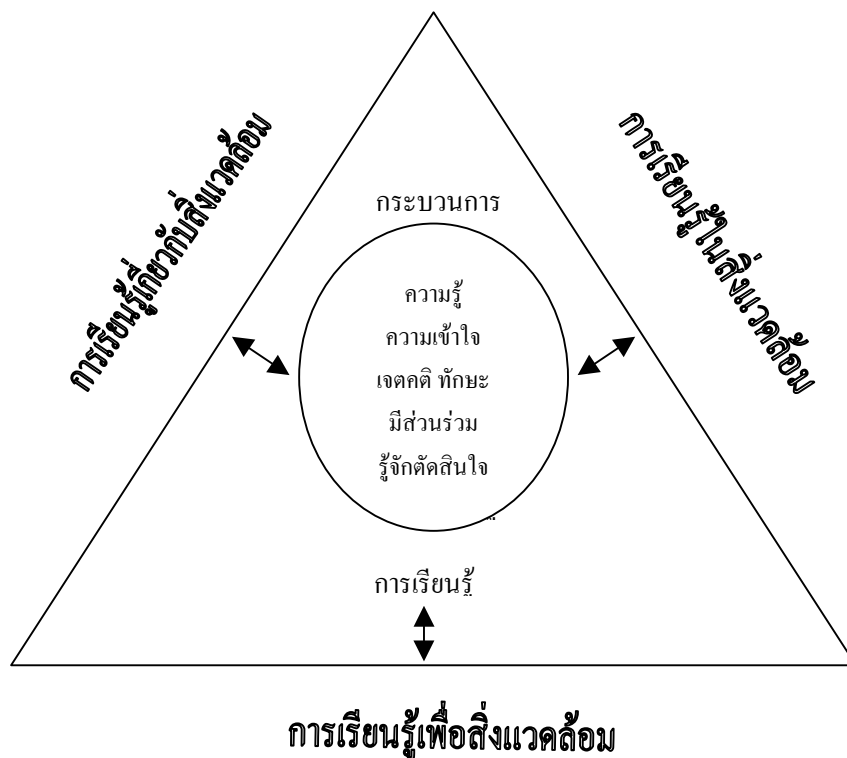
กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (2544 : 7) ได้กล่าวถึงแนวทางปฏิบัติสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้ดังนี้ ในเรื่องแนวทางการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา นักการศึกษานานาชาติร่วมกันวางหลักการเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก คือ การเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม (Learning about the environment) การเรียนรู้ในสิ่งแวดล้อม (Learning in the environment) และการเรียนรู้เพื่อสิ่งแวดล้อม (Learning for the environment) ดังภาพประกอบที่ 2

การเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม คือ การให้ผู้เรียนมีความรู้และความเข้าใจการทำงานของระบบธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตลอดจนผลกระทบจากกิจกรรมของคนทั้งในระดับท้องถิ่น ประเทศ และโลก

การเรียนรู้ในสิ่งแวดล้อม คือ การให้ผู้เรียนมีประสบการณ์จากการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ในธรรมชาติ หรือสภาพแวดล้อมโดยตรง ซึ่งเป็นการพัฒนาทักษะที่สำคัญในเรื่องการฝึกการตัดสินใจและการแก้ปัญหา

การเรียนรู้เพื่อสิ่งแวดล้อม คือ การนำสิ่งที่เรียนรู้ทั้งหมด สู่ความตั้งใจจริงในการปฏิบัติที่เป็นคุณต่อสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติในวิถีชีวิตจริง

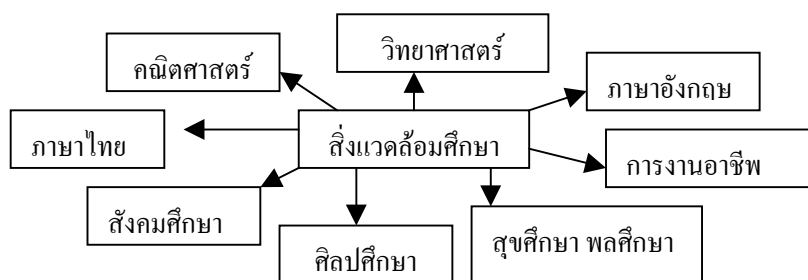
ภาพประกอบที่ 2 แสดง สามองค์ประกอบหลักของสิ่งแวดล้อมศึกษา
ที่มา : กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (2544 : 1)

2.4 แนวทางการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (2544 : 9) ได้กล่าวถึงพัฒนาการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้หลากหลายรูปแบบ ดังนี้

2.4.1 การจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาร่วมกับหลักสูตร หรือร่วมกับกลุ่มวิทยุทฤษฎีวิชาตลอดหลักสูตรที่ใช้อยู่ทุกระดับชั้น (Cross-Curriculum Environmental Education) ซึ่งมีแนวทางการจัดการเรียนการสอนเป็นรูปแบบสำคัญ 2 รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ 1 การสอดแทรก (Infusion) เป็นการนำสิ่งแวดล้อมศึกษาเข้าไปสอดแทรกตลอดทั้งหลักสูตรในทุกกลุ่มวิชาและทุกระดับชั้น ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งตามความเหมาะสม สอดคล้องกัน และตามลักษณะธรรมชาติของแต่ละกลุ่มวิชา (ดังภาพประกอบที่ 3) จึงเกิดการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในหลายรายวิชา ในแง่มุมที่แตกต่างกันไปตามบทบาทของกลุ่มวิชา โดยครูประจำรายวิชาคนเดิมเป็นผู้สอดแทรกสิ่งแวดล้อมศึกษาเข้าไปในการจัดการเรียนการสอน

ภาพประกอบที่ 3 แสดงการบูรณาการโดยการสอดแทรกทุกกลุ่มวิชา

ที่มา : กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (2544 : 9)

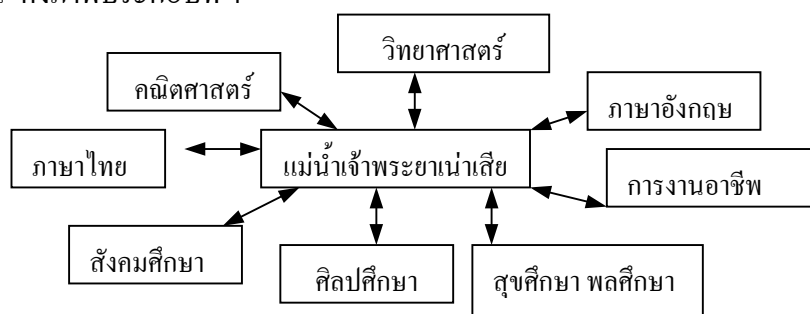
รูปแบบที่ 2 การบูรณาการ (Integration) เป็นการนำสิ่งแวดลอมศึกษาเข้าไปบูรณาการทั้งเนื้อหา และกระบวนการในรายวิชาต่าง ๆ ในลักษณะร่วมวิชา

การบูรณาการเชิงเนื้อหา (Content Integration) เป็นการนำเนื้อหาสิ่งแวดลอมศึกษาบูรณาการเข้ากับเนื้อหารายวิชาใดวิชาหนึ่ง หรือหลายวิชาพร้อมกัน

การบูรณาการเชิงกระบวนการ (Process Integration) เป็นการสนองจุดประสงค์การเรียนรู้ด้านกระบวนการ (Process Objectives) โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ของสิ่งแวดลอมศึกษา ที่เน้นกระบวนการคิดวิเคราะห์ห้วิจารณ์ หรือการคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา การตัดสินใจ การสื่อสารหรือสื่อความเข้าใจ ที่จัดในลักษณะของกิจกรรมสิ่งแวดลอมศึกษา นำเข้ามาาร่วมหรือบูรณาการกระบวนการเรียนรู้ของรายวิชานั้น ๆ

ในการบูรณาการสิ่งแวดลอมศึกษาร่วมในกลุ่มวิชาต่าง ๆ อาจทำได้ในลักษณะต่อไปนี้

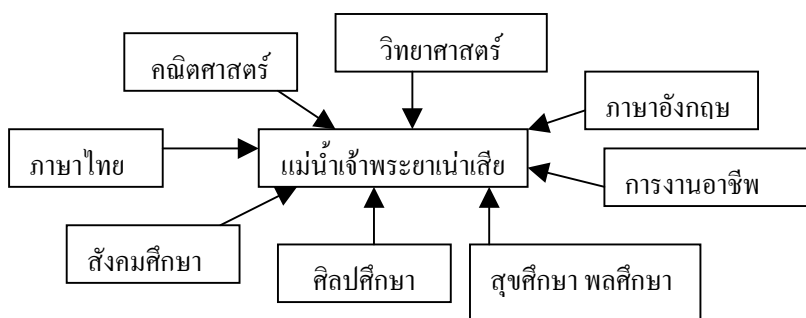
ก. การบูรณาการระหว่างวิชา ครูหลายคนวางแผนร่วมกันกำหนดหัวเรื่อง (theme) ความคิดรวบยอด (generalization) และประเด็นของสิ่งแวดลอมศึกษา แล้วครูต่างก็นำไปสอนร่วมในวิชาของตนภายใต้หัวเรื่องเดียวกัน และร่วมกันกำหนดชิ้นงานหรือโครงการเชื่อมโยงระหว่างวิชา จัดให้ส่วนของชิ้นงานหรือโครงการเป็นส่วนที่สัมพันธ์กับรายวิชาและทำงานส่วนนั้นในรายวิชาของตน ดังภาพประกอบที่ 4

ภาพประกอบที่ 4 แสดง การบูรณาการระหว่างวิชา

ที่มา : กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (2544 : 10)

ข. การบูรณาการทั้งเนื้อหาและกระบวนการ ครูหลายคนจากกลุ่มวิชาต่าง ๆ วางแผนร่วมกันตั้งแต่กำหนดหัวเรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษา แล้วนำเนื้อหาที่เกี่ยวข้องจากรายวิชาต่าง ๆ เข้ามาบูรณาการร่วมกัน กำหนดความคิดรวบยอด ประเด็น และกระบวนการ แล้วครูทั้งคณะร่วมกันสอนในหัวเรื่องเดียวกันตามแผนแก่นักเรียนกลุ่มเดียวกัน ทั้งร่วมกันกำหนดชิ้นงาน หรือโครงการให้นักเรียนปฏิบัติร่วมกันด้วย (ภาพประกอบที่ 5)

ภาพประกอบที่ 5 แสดงการบูรณาการทั้งเนื้อหาและกระบวนการ
ที่มา : กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (2544 : 10)

2.4.2 การจัดการเรียนการสอนโดยให้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การเรียนรู้นี้ ทำได้หลากหลายแต่ควรเชื่อมโยงหรือสนับสนุนการเรียนรู้นอกห้องเรียน ตัวอย่างเช่น การเรียนรู้เรื่องคุณภาพน้ำ ผู้เรียนควรมีโอกาสออกไปธรรมชาติและรู้จักประเภทของสิ่งมีชีวิตในน้ำสภาพจริง ศึกษาสีและกลิ่นของน้ำที่แหล่งน้ำจริง และเชื่อมโยงผลของการเรียนรู้สู่แนวทางการปฏิบัติเพื่อดูแลแหล่งน้ำนั้นต่อไป

2.4.3 การเรียนการสอนที่เน้นการเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนรู้กับการปฏิบัติ

ความล้มเหลวของสิ่งแวดล้อมศึกษา อยู่ที่การเรียนซึ่งขาดความต่อเนื่องไปสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน วิธีชีวิตในโรงเรียนควรเป็นวิธีชีวิตที่สะท้อนถึงแนวทางปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมในทิศทางที่นักเรียนได้เรียนรู้จากบทเรียน

ลัดดาวัลย์ กัณหสุวรรณ (2534 : 113) ได้สรุปแนวทางการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาเพิ่มเติมว่า

2.4.3.1 เลือกแนวคิดหลักที่เป็นประโยชน์ซึ่งให้ความรู้แก่ผู้เรียนโดยเลือกความรู้ที่เกี่ยวข้องและที่เป็นปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเกิดขึ้นในสังคมหรือท้องถิ่น แล้วจัดลำดับแนวความคิดหลักตามระดับของผู้เรียน

2.4.3.2 เลือกวิธีสอนที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ของสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยควรประกอบด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- 1) จัดกิจกรรมเข้าไปในหลาย ๆ วิชาในลักษณะผสมผสานหรือบูรณาการสิ่งแวดล้อมเข้าไปในวิชาต่าง ๆ
- 2) พยายามจัดกิจกรรมนอกห้องเรียนและกิจกรรมภาคสนามให้มากที่สุด
- 3) ใช้กิจกรรมในลักษณะของเกมและสถานการณ์จำลองในโอกาสที่เหมาะสม กิจกรรมประเภทนี้เหมาะสมที่จะใช้ในการฝึกทักษะการตัดสินใจและการจัดการสิ่งแวดล้อม
- 4) ยกประเด็นขัดแย้งเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนั้น ๆ ขึ้นมาศึกษาและใช้กรณีตัวอย่างในการฝึกทักษะการตัดสินใจและการจัดการสิ่งแวดล้อม
- 5) วิทยากรที่เชิญมาสอนในเรื่องสิ่งแวดล้อมไม่จำเป็นจะต้องใช้วิทยากรจากมหาวิทยาลัยเท่านั้น แต่ควรพิจารณาวิทยากรที่เป็นสมาชิกของชุมชนนั้น ๆ ด้วย จะทำให้การเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมน่าสนใจและประสบความสำเร็จยิ่งขึ้น
- 6) ในการให้นักเรียนปฏิบัติกิจกรรมสำรวจต่าง ๆ ควรให้ทำทั้งรายบุคคลและรายกลุ่มตามความเหมาะสม
- 7) ส่งเสริมและกระตุ้นนักเรียนให้ฝึกแก้ปัญหาและตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อม ยกตัวอย่างปัญหาสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียน ควรฝึกให้นักเรียนสำรวจปัญหาและช่วยกันคิดว่าเราจะทำอย่างไร โรงเรียนของเราจึงจะมีสภาพแวดล้อมที่ดี
- 8) ส่งเสริมและกระตุ้นให้นักเรียนลงมือแก้ปัญหาและป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมจริง ๆ แม้ว่าจะเป็นการกระทำเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ตาม
- 9) ส่งเสริมและกระตุ้นให้นักเรียนได้ตัดสินใจเลือกวิถีชีวิต และพฤติกรรมที่เหมาะสมที่ควรในอันที่จะทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี

ในการจัดหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษาในช่วงที่ผ่านมา เป็นลักษณะของการสอดแทรกเรื่องสิ่งแวดล้อมปะปนอยู่ประปรายในสามกลุ่มวิชา ได้แก่ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษาและสุขศึกษา ซึ่งการบูรณาการสิ่งแวดล้อมศึกษาเข้าไปในวิชาและหลักสูตรการศึกษาอย่างเป็นระบบที่ต่อเนื่องยังเกิดขึ้นน้อยมาก แต่ในอนาคตอันใกล้ การบูรณาการสิ่งแวดล้อมศึกษาเข้าไปในหลักสูตรของโรงเรียนอย่างเป็นทางการ น่าจะมีแนวโน้มสูงขึ้นกว่าเดิม เนื่องด้วยแนวทางของสิ่งแวดล้อมศึกษาที่เน้นการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียน “เรียนรู้โดยการลงมือปฏิบัติเอง” อย่างมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ตามแนวทางการจัดการเรียนการสอนในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

3. แนวคิดเรื่อง สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

3.1 ความหมายของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ(2528 : 2) สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม (2541 : 9) และ หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม (2539 : 25) ได้ให้ความหมายของคำว่า สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม สอดคล้องกันว่า

สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม หมายถึง สิ่งแวดล้อมที่มีความเกี่ยวเนื่องกับสิ่งที่มีมนุษย์ได้สร้างหรือกำหนดขึ้น ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ที่มีคุณค่าในทางศิลป วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี เทคโนโลยี และรวมถึงศิลปกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมด้วย

3.2 ความสำคัญและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมมีความสำคัญอย่างยิ่ง เป็นสิ่งที่ส่งเสริมและรักษาคุณค่า ตลอดจนคุณภาพของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมให้ดำรงอยู่และมีความหมายยิ่งขึ้น ในทางกลับกัน หากสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับศิลปกรรมถูกทำลายหรือเสื่อมโทรมลงไป ย่อมส่งผลกระทบต่อให้คุณภาพและคุณค่าของศิลปกรรมด้อยลง จนหมดความหมายในที่สุด (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2541 : 10) ซึ่งกรมศิลปากร(2533 : 68) ได้สรุปคุณค่าของศิลปกรรมไว้ดังนี้ คือ

3.2.1 คุณค่าทางวัฒนธรรม ซึ่งจำแนกปลีกย่อยได้หลายประการ เช่น คุณค่าทางด้านข้อมูลเอกสาร คุณค่าทางประวัติศาสตร์ คุณค่าทางโบราณคดี คุณค่าทางความงาม คุณค่าทางทัศนียภาพของเมือง คุณค่าทางภูมิสถาปัตยกรรมและนิเวศวิทยา เป็นต้น

3.2.2 คุณค่าทางการใช้สอย จำแนกออกเป็น คุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอย คุณค่าทางเศรษฐกิจ คุณค่าทางสังคม คุณค่าทางการเมือง

3.2.3 คุณค่าทางอารมณ์ จำแนกออกเป็นความวิจิตรบรรจง มหัศจรรย์ เอกลักษณ์ ความต่อเนื่อง

ดังนั้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม จึงมีประโยชน์ต่อศิลปกรรม ดังที่ ศักดิ์ชาย กมลขุนทด (2540 : 7) ได้สรุปประโยชน์ของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ทั้งประโยชน์ที่ได้รับโดยตรงต่อสภาพแวดล้อมและตัวศิลปกรรมและประโยชน์โดยอ้อมไว้ 3 ประการ ดังนี้ คือ

1. ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรม

1.1 ช่วยเสริมคุณค่าและความสำคัญของแหล่งศิลปกรรม ซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรม (Cultural Resource) ให้เด่นชัดขึ้น

1.2 ช่วยให้เกิดความภาคภูมิใจในอารยธรรมอันเก่าแก่ของชาติ

1.3 ช่วยให้เกิดความสามัคคีในการร่วมมือร่วมใจ ดูแล ปกป้องและรักษาแหล่งศิลปกรรมที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติให้คงอยู่ต่อไป

- 1.4 ช่วยเสริมสร้างชื่อเสียงที่โด่งดังทางด้านศิลปวัฒนธรรมให้แก่ประเทศไทย
2. ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
  - 2.1 ช่วยเสริมสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีให้แก่ชุมชน
  - 2.2 ช่วยให้ประชาชนในบริเวณนั้นมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
  - 2.3 ช่วยให้ชุมชนมีแหล่งสันทนาการ เพื่อประโยชน์ทางด้านสุขภาพอนามัย และจิตใจ
3. ด้านการศึกษาและวิจัย
  - 3.1 ช่วยยกระดับคุณภาพทรัพยากรบุคคลให้มีมาตรฐานสูงขึ้น ทั้งทางด้านวิชาการ และทัศนคติ
  - 3.2 ช่วยให้เยาวชนของชาติมีแหล่งความรู้ทางวิชาการที่จะนำไปสู่การศึกษาและวิจัย ซึ่งจะนำประโยชน์มาสู่ท้องถิ่น

จากความสำคัญและคุณค่าของศิลปกรรมที่กล่าวมา สรุปว่า สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งอันมิอาจประเมินค่าได้ ความสำคัญและคุณค่านี้มิได้เกิดจากตัวศิลปกรรม เท่านั้น หากแต่เกิดจากสิ่งแวดล้อมโดยรอบศิลปกรรมนั้นด้วย เพราะสิ่งแวดล้อมเป็นตัวเกื้อกูลให้ แหล่งศิลปกรรมมีความสง่างาม จึงมีคุณค่า ความสำคัญอันมิอาจแยกออกจากกันได้ และประโยชน์ ที่ได้จะสามารถดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมให้แก่คนรุ่นต่อไปได้อย่างยั่งยืน

3.3 ประเภทของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

กรมศิลปากร(2533 : 82-86) ได้แบ่งประเภทของศิลปกรรม จำแนกตามลักษณะศิลปกรรม เป็น 7 ประเภท คือ

3.3.1 โบราณสถานสัญลักษณ์แห่งชาติ (National Historic Landmarks) หมายถึง โบราณสถานใดก็ตาม (อาจอยู่ในรูปแบบอาคาร แหล่งโบราณคดี สิ่งก่อสร้างวิศวกรรม อนุสาวรีย์ ย่านประวัติศาสตร์ หรือแบบใดก็ได้) ที่มีความสำคัญสูงสุด

3.3.2 อนุสาวรีย์แห่งชาติ (National Historic Statues) หมายถึง อนุสรณ์สถานที่ได้สร้างขึ้นเพื่อบุคคลหรือเรื่องราวที่ประชาชนจะต้องร่วมรำลึกถึงด้วยกัน

3.3.3 อาคารประวัติศาสตร์ (National Historic Building) หมายถึง อาคารและสิ่งแวดล้อมก่อสร้างทางสถาปัตยกรรมและวิศวกรรมอันทรงไว้ซึ่งการดำเนินชีวิตในปัจจุบันหรือเกี่ยวกับบุคคลสำคัญหรือเหตุการณ์สำคัญแห่งชาติ

3.3.4 ย่านประวัติศาสตร์ (National Historic Districts) หมายถึง พื้นที่ที่กำหนดขอบเขตได้พื้นที่หนึ่งด้วยความหนาแน่นทางสถาปัตยกรรม เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ การวางผังเมืองหรือสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นในลักษณะดังต่อไปนี้ ย่านประวัติศาสตร์การพาณิชย์ ย่านประวัติศาสตร์

สถาปัตยกรรม ย่านประวัติศาสตร์การอุตสาหกรรม ย่านประวัติศาสตร์พื้นถิ่น เขตพื้นที่ทางโบราณคดี และย่านประวัติศาสตร์ที่สามารถจัดเป็นย่านประวัติศาสตร์แห่งชาติ

3.3.5 อุทยานประวัติศาสตร์แห่งชาติ (National Historic Parks) หมายถึง พื้นที่ที่กำหนดขอบเขตให้เป็นพื้นที่ซึ่งมีเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ องค์กรประกอบทางสถาปัตยกรรมและวิศวกรรม รวมกับสภาพแวดล้อมทั้งที่มนุษย์สร้างและโดยธรรมชาติ เช่น แม่น้ำหรือภูเขา

3.3.6 นครประวัติศาสตร์ (National Historic Cities) หมายถึง เมืองและนคร กำหนดขอบเขตการตั้งถิ่นฐานได้ อาจจะมีกำแพง คูน้ำหรือคันดิน อันแสดงถึงหลักฐานความเป็นเมือง หรือนครซึ่งมีแบบอย่างทางวัฒนธรรม สารสำคัญทางประวัติศาสตร์ และองค์ประกอบของเมือง สถาปัตยกรรม วิศวกรรม ผังเมือง หรือความเป็นอยู่ ซึ่งยังคงแสดงให้เห็นได้ในปัจจุบัน

3.3.7 ซากโบราณสถานและแหล่งโบราณคดีประวัติศาสตร์แห่งชาติ (Trace of National Archaeology or National Historic Sites) หมายถึง แหล่งโบราณคดีประวัติศาสตร์ และซากโบราณสถาน ซึ่งเป็นหลักฐานแสดงถึงประวัติศาสตร์อันสำคัญยิ่ง

3.4 สาเหตุที่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

ศักดิ์ชาย กมขุนทด (2540 : 21) ได้ระบุสาเหตุที่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมไว้ดังนี้

3.4.1 กฎหมายและระเบียบปฏิบัติที่มีอยู่เดิม ยังไม่เอื้ออำนวยอย่างเต็มที่ต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม จึงไม่สามารถที่จะลงโทษผู้ละเมิดหรือกระทำความผิดได้ ประกอบกับการขึ้นทะเบียนโบราณสถานหลายแห่ง จะขึ้นทะเบียนเฉพาะตัวศิลปกรรม และบางแห่งมิได้กำหนดเขตที่ดินโดยรอบที่เหมาะสม จึงมีผลทำให้เกิดการทำลายสภาพแวดล้อมโดยรอบโบราณสถานได้

3.4.2 รัฐและประชาชน โดยส่วนใหญ่ขาดการศึกษา จิตสำนึก และความตระหนักถึงคุณค่าของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ นอกจากนี้ยังมีทัศนคติที่ว่าของเก่าเป็นเรื่องของความล้าสมัย แต่ของใหม่เป็นเรื่องของความทันสมัย ประกอบกับความก้าวหน้าทางวิทยาการสมัยใหม่และความเร่งรีบในการดำรงชีวิตของคนในสังคมยุคใหม่ที่มุ่งเน้นเรื่องเศรษฐกิจเป็นสำคัญ มีส่วนทำให้ประชาชนไม่เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตกับสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม จึงไม่เกิดความภาคภูมิใจในศิลปกรรม ซึ่งเป็นเกียรติภูมิของชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในสังคมเมืองยังขาดการเชื่อมต่อทางความคิดในเรื่องการดำเนินชีวิตระหว่างสังคมเก่ากับสังคมใหม่

3.4.3 ความเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจ ที่มีได้มีแนวความคิดที่จะอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติไว้เป็นพื้นฐานทำให้มีการทำลายศิลปกรรมอยู่ตลอดเวลา เช่น การสร้างเมืองใหม่ในเมืองเก่า การรื้อกำแพงขังพื้นที่แหล่งศิลปกรรม

เพื่อทำธุรกิจการค้า การก่อสร้างอาคารประชิดกับโบราณสถาน การติดตั้งเสาไฟฟ้า หม้อไฟฟ้า เสาอากาศและอุปกรณ์อื่น ๆ ตลอดจนป้ายโฆษณาในบริเวณใกล้เคียงแหล่งศิลปกรรม

3.4.4 การขยายตัวทางเศรษฐกิจจนเกินขีดความสามารถของพื้นที่ที่จะรองรับ จึงทำให้เกิดความจำเป็นในการใช้ที่ดินโดยรอบแหล่งศิลปกรรม เพื่อประโยชน์ทางธุรกิจ ทั้งในส่วนของรัฐและเอกชน เช่น การสร้างอาคารโรงเรียนในวัดที่เป็นแหล่งศิลปกรรม หรือการปลูกสร้างอาคารประชิดกับตัวศิลปกรรม เป็นต้น

3.4.5 การขยายตัวทางเศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ทำให้มีความต้องการใช้ประโยชน์จากพื้นที่โดยรอบแหล่งศิลปกรรม โดยการบุกรุก เพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยหรือเป็นที่ทำกินของราษฎรโดยมิชอบด้วยกฎหมาย หรือหน่วยงานของรัฐเข้าไปครอบครองโดยพลการ นอกจากนี้แผนงานและโครงการพัฒนาของหน่วยงานราชการยังได้มีการใช้ที่ดินในพื้นที่ที่มีแหล่งศิลปกรรม โดยมิได้คำนึงถึงหลักการของการอนุรักษ์เป็นแนวทางในการปฏิบัติ จึงเปิดโอกาสให้มีการทำลายสภาพแวดล้อมศิลปกรรม เช่น การสร้างถนน การสร้างเขื่อน การประกอบธุรกิจ การออกเอกสารสิทธิ์ครอบครอง

3.4.6 เจ้าหน้าที่ของรัฐส่วนหนึ่งขาดความรู้ ความสนใจ ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมและยังไม่พร้อมที่จะดำเนินงานเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ประกอบกับรัฐมีงบประมาณกำลังคน และอุปกรณ์เครื่องมือสำหรับการสอดส่องดูแลแหล่งศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อมเพียงเล็กน้อย ไม่เพียงพอกับภาระหน้าที่ จึงทำให้สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมจำนวนมากถูกทำลายจากโครงการพัฒนา โครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เช่น การตัดถนนผ่านกำแพงเมืองเก่าจังหวัดพิษณุโลก กำแพงเมืองเก่าลพบุรี และนครศรีธรรมราช เป็นต้น

3.4.7 ประชาชนส่วนใหญ่ขาดความเอาใจใส่ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเท่าที่ควร เพราะมีทัศนคติว่าสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเป็นสาธารณสมบัติไม่ใช่ของตน จึงถือเป็นหน้าที่ของรัฐแต่เพียงผู้เดียวในการทำนุบำรุง ดูแล รักษา

3.5 ประเด็นปัญหาการทำลายสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

ปัจจุบัน ความเสื่อมโทรมและความเสียหายของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม กำลังเป็นปัญหาที่น่าวิตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกิจกรรมที่มนุษย์เข้ามามีส่วนทำลายโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาหรือเพื่อกิจกรรมอื่นในท้องถิ่นนั้น ๆ ตลอดจนเพื่อประโยชน์ส่วนตัว ลักษณะการทำลายที่มีผลกระทบต่อแหล่งศิลปกรรม มีประเด็นสำคัญที่สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม (2541 : 12-17) สรุปได้ดังนี้ คือ

3.5.1 วิฤตการณ์ทางธรรมชาติ

3.5.1.1 สภาพดินฟ้าอากาศ มีผลต่อความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ในสภาพที่แตกต่างกันด้วย

3.5.1.2 ภัยธรรมชาติ ได้แก่ การเกิดน้ำท่วม แผ่นดินไหว ไฟป่า

3.5.2 การกระทำของมนุษย์

3.5.2.1 ทางตรง เป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดผลเสียหายโดยตรงต่อสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมและตัวศิลปกรรม การบุกรุก และการนำไปใช้ประโยชน์โดยพลการ หรือนำกิจกรรมอื่นเข้าไปเสริม การดัดแปลงหรือถอนและสร้างสิ่งก่อสร้างใหม่ ส่วนใหญ่จะอยู่ในขอบเขตของแหล่งศิลปกรรมหรือในระยะประชิดกับตัวศิลปกรรม

3.5.2.2 ทางอ้อม เป็นการกระทำที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเสื่อมโทรมและก่อให้เกิดทัศนอุจาด ไม่อยู่ในสภาพที่จะส่งเสริมคุณค่าและความสง่างามของแหล่งศิลปกรรมนั้นได้ ตัวอย่างเช่น

- การสร้างอาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่มีความสูง การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมหรือการจัดภูมิทัศน์ (Landscape) ที่ไม่เหมาะสม เป็นต้น

- การใช้ที่ดิน โดยเฉพาะในบริเวณโดยรอบทำให้แหล่งศิลปกรรมถูกทำลายเพราะมีการใช้ที่ดินไม่เหมาะสม

- การก่อสร้างอาคารเพื่ออยู่อาศัย เกิดการรुक้าหรือประชิดกับตัวศิลปกรรมหรือขอบเขตของแหล่งศิลปกรรมเป็นการบดบังความสง่างามและเกิดภาวะมลพิษ

- การใช้พื้นที่โล่งว่าง (Open space) ในแหล่งศิลปกรรมหรือบริเวณใกล้เคียง เพื่อเป็นที่จอดรถ มีบริการห้องน้ำ ร้านค้า หาบเร่ แผงลอย เกิดความสกปรก ขาดความเป็นระเบียบ ทำให้แหล่งศิลปกรรมเสื่อมคุณค่าและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเสื่อมโทรม

- การครอบครอง เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในแหล่งศิลปกรรมที่ขาดการเอาใจใส่ดูแล

- การเปลี่ยนแปลงค่านิยมและรูปแบบ เมื่อสังคมไทยยอมรับวัฒนธรรมใหม่เข้า ย่อมเกิดลักษณะที่เรียกว่า “การสูญหายทางวัฒนธรรม” ทำให้เกิดการสร้างสิ่งแวดล้อมใหม่ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางด้านภูมิทัศน์ เป็นการทำลายแหล่งศิลปกรรมให้เสื่อมคุณค่าในที่สุด

- การขาดความสำนึกต่อส่วนรวม

- การพัฒนาทางด้านสาธารณูปโภค ไม่มีการวางแผนป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมทั้งที่อยู่บนดิน ใต้ดินและใต้น้ำแล้ว ตัวศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อมที่อยู่โดยรอบจะถูกทำลายเสียหายได้ เช่น การพัฒนาแหล่งน้ำโดยการสร้างเขื่อน ขุดคลอง หรือกั้นฝาย เพื่อกักเก็บน้ำใช้ในการเกษตรหรืออุตสาหกรรม การสร้างคลองชลประทาน โดยตัดผ่านคูน้ำคันดินเมือง

โบราณ การพัฒนาเส้นทางคมนาคม เช่น การตัดถนนผ่านเมืองพิษณุโลก เมืองสุโขทัย(เก่า) เมืองกำแพงเพชร

- การพัฒนาด้านการเกษตร การขยายพื้นที่เพาะปลูกหรือการให้กรรมสิทธิ์ถือครองที่ดินในบริเวณที่เป็นแหล่งศิลปกรรม

- ภาวะมลพิษที่เกิดขึ้นในเมืองและชนบท มีผลทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเสื่อมโทรมได้ สาเหตุที่สำคัญ ได้แก่

1) แรงสั่นสะเทือนจากการสัญจรของขบวนยานพาหนะ ทำให้ศิลปกรรมทรุดหรือแตกหักเสียหายพังทลายได้

2) เขม่าควันและฝุ่นละอองที่เกิดขึ้นในอากาศบางอย่าง สามารถทำปฏิกิริยากับเนื้อวัสดุที่เป็นไม้หรือโลหะ ทำให้ศิลปกรรมเสื่อมสภาพเร็วกว่าปกติ

3) ทิศนอจาด เป็นผลมาจากการไร้ระเบียบ ทำให้สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมได้รับความเสียหาย เช่น การสร้างป้ายก่อสร้างขนาดใหญ่ สายไฟฟ้าที่พาดผ่านโบราณสถานในสภาพกรูกรัง เป็นต้น

4) สัตว์ประเภทต่าง ๆ โดยการกัดแทะ และถ่ายมูล ทำความเสียหายให้กับตัวศิลปกรรมและสภาพแวดล้อม

จะเห็นว่า สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมมีความสำคัญในฐานะที่ส่งเสริมและรักษาคุณค่าตลอดจนคุณภาพของศิลปกรรมให้คงอยู่และมีความหมายยิ่งขึ้น ดังนั้น หากสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องถูกทำลายหรือเสื่อมโทรมลงไป ย่อมมีผลกระทบต่อศิลปกรรมเสียหาย ด้อยค่าและหมดความหมายในที่สุด

3.6 การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ได้ให้ความหมายของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมไว้ดังนี้ คือ การสงวนรักษา (Preservation) และการอนุรักษ์ (Conservation)

ประการแรก เป็นการรักษาไว้ในสภาพเดิม

ประการที่สอง คือ การรักษาความสำคัญและหลักฐานในการที่เป็นเครื่องชี้ให้เห็นวิวัฒนาการความรุ่งเรืองของศิลปวัฒนธรรม โดยปรับสภาพให้เข้ากับสภาพสังคมและเศรษฐกิจของประชาชนในสังคมนั้น ๆ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมจึงหมายถึง การสร้างสรรค์ฟื้นฟูด้านศิลปกรรมในรูปแบบประสมประสาน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม สืบทอดความเป็นชาติและเอกลักษณ์ของประชาชนในท้องถิ่น สอดคล้องกับ นิจ วิทยุธีระนันท์ (2533 : 1, อ้างถึงใน มณฑาทิพย์ จันทสิทธิ์, 2543) ที่ได้กล่าวว่า การอนุรักษ์อาคารสถานที่และบริเวณอันมีคุณค่าทางศิลปกรรมสถาปัตยกรรม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์นั้น ตามหลักการแผนใหม่ ถือว่าจะไม่อนุรักษ์เพียง

เพื่อการอนุรักษ์โดยเฉพาะตัวแหล่งโบราณคดีหรือโบราณสถานเท่านั้น เพราะจะทำให้ถาวรวัตถุสูญเสียมูลค่าไป ถ้าหากจะอนุรักษ์โดยการแยกออกจากสภาพแวดล้อม จะต้องอนุรักษ์ในแนวความคิดใหม่ โดยให้อาคารสถานที่และบริเวณนั้นผสมผสานกลมกลืนไปกับชีวิตและเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน นิจ หิณูชีระนันท์ (2533 : 1, อ้างถึงใน มณฑาทิพย์ จันทสิทธิ์, 2543) รวมทั้งน่าจะคำนึงถึงผลที่ท้องถิ่นจะได้รับเป็นประเด็นหลัก จะทำให้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมและแหล่งโบราณคดี มีคุณค่าและน่าสนใจยิ่งขึ้น

สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม (2541 : 17) ได้สรุปแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมไว้ดังนี้

1. เร่งรัดและกระตุ้นให้หน่วยงานของรัฐและประชาชนเอาใจใส่ ควบคุม ดูแล และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมอย่างถูกต้องและเหมาะสม
2. แก้ไขปรับปรุงกฎหมายให้เหมาะสมและได้ผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง
3. ป้องกันมิให้การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเป็นไปในทางที่จะก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม
4. เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ ให้แก่บุคลากรในท้องถิ่น เพื่อทำหน้าที่รับผิดชอบร่วมกันในการคุ้มครองและรักษาสภาพแวดล้อมที่ดีให้แก่แหล่งศิลปกรรมของชาติ
5. ส่งเสริมให้มีการอบรม และสร้างสามัญสำนึกให้ประชาชนเกิดความรู้สึกรักหวงแหน และเห็นคุณค่าของศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งศิลปกรรม
6. พัฒนารูปแบบการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมตามแผนพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.1 งานวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งเสริมและสนับสนุนต่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการใช้หลักสูตรท้องถิ่น

กิตติพิศ ศิริสูตร (2537) ; อังกุล สมคะเนย์ (2535) ; มณฑิชา ชนะสิทธิ์ (2539) และกระทรวงศึกษาธิการ (2539) ได้กล่าวไว้สอดคล้องกันว่า ความคิดเห็นของผู้บริหาร ศึกษานิเทศก์ และครูวิชาการ มีส่วนสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่ง ศึกษานิเทศก์ ผู้บริหาร โรงเรียน และครูวิชาการ มีบทบาทในการจัดการศึกษาตามหลักสูตรและสนองต่อความต้องการของท้องถิ่น โดยได้สนับสนุน ส่งเสริมให้นำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร ในลักษณะการปรับกิจกรรมการเรียนการสอน กำหนดเนื้อหา หรือการจัดกิจกรรมเสริม ด้วยการเชิญเจ้าของภูมิปัญญา มาร่วมในการพัฒนาหลักสูตร และการจัดกิจกรรม ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ มณฑนา พิพัฒน์

เพ็ญ (2540) และ สมพิศ วงษ์แหยม (2534) ที่พบว่า ความกระตือรือร้นของครูผู้สอนในการจัดกิจกรรมเสริม การประชาสัมพันธ์หลักสูตรอย่างไม่เป็นทางการ รวมทั้งการนำทรัพยากรในชุมชนมาเป็นสื่อในการเรียนการสอน ต่างเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียน ทำนองเดียวกัน งานวิจัยของ Khunji (1990 อ้างถึงใน ปรานี เปี่ยมกล้า , 2537) พบว่า ครูหลายคนที่เข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ในการพัฒนาหลักสูตรพึงพอใจต่อการเปลี่ยนแปลงให้การสนับสนุนอย่างแข็งขัน และเต็มใจไม่ขัดขวางการเปลี่ยนแปลง ความใกล้ชิดระหว่างสถานที่กับบุคคล และความสนิทสนมระหว่างผู้บริหารกับครู มีบทบาทอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา ให้ดำเนินไปอย่างราบรื่น การปรับปรุงหลักสูตรในโรงเรียนสามารถเกิดขึ้นได้และประสบความสำเร็จจากความร่วมมือของครู

นอกจากนี้ ชุมชนยังมีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งเห็นได้จากงานวิจัยของ รัตนะ บัวสนธ์ (2535) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่างที่ได้อบรมกับอาจารย์ใหญ่ครูผู้รู้ในท้องถิ่น กรรมการสถานศึกษา และผู้ปกครอง ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต เรื่อง ประวัติความเป็นมาของชุมชน บุคคลสำคัญของชุมชน ป่าไม้ของชุมชน และในกลุ่มงานพื้นฐานอาชีพ วิชาเกษตร เรื่อง พืชสมุนไพรชุมชน พบว่าผู้รู้ในท้องถิ่นชุมชนให้ความสนใจ ช่วยสนับสนุนการร่วมกิจกรรมการเรียนการสอน อีกทั้งผู้ปกครองยังให้การสนับสนุนการใช้หลักสูตรอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชำนาญ ปาณาวงศ์ (2544) ที่พบว่า ด้านปัจจัยและสิ่งแวดล้อม สภาพทั่วไปของโรงเรียนและชุมชน ต่างมีผลต่อการจัดการศึกษา โดยชุมชนได้เล็งเห็นว่าโรงเรียนจะช่วยให้บุตรหลานของตนเติบโตเป็นคนดีได้ อีกทั้งผู้บริหาร คณะครู และนักการศึกษาโรงเรียนส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ใกล้ที่ตั้งของโรงเรียนจึงทำให้สร้างความสัมพันธ์กับโรงเรียนได้ดี คุณลักษณะของนักเรียนมีความขยัน รับผิดชอบต่อน้ำที่ และมีวินัยดี ทำให้ผู้ปกครองมีทัศนคติที่ดีต่อโรงเรียน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและผู้ปกครองนักเรียนให้ความร่วมมือ ยินดีสนับสนุนในด้านต่าง ๆ และเห็นความสำคัญของการศึกษาของนักเรียน ด้านกระบวนการ การประชาสัมพันธ์โรงเรียน โดยส่วนใหญ่ผู้บริหารและครู มีการเยี่ยมพบปะและร่วมงานพิเศษต่าง ๆ ในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ มีป้ายประกาศ การฝากข่าวกับนักเรียน และมีการจัดประชุมผู้ปกครองหลายครั้ง ทำให้ชุมชนเล็งเห็นคุณค่าของการพัฒนาโรงเรียน มีความรู้สึกที่โรงเรียนเป็นแหล่งรักษาความสามัคคีของชุมชน และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของโรงเรียน เพราะมีส่วนได้รับผลประโยชน์จากการร่วมพัฒนาโรงเรียน ในทำนองเดียวกัน สมยศ เผือกจันทิก (2542) พบว่า ชุมชนมีส่วนสนับสนุนต่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องการเลี้ยงโคนม โดยการให้สัมภาษณ์นักเรียน การเป็นวิทยากรในชั้นเรียน ให้สถานที่ที่เป็นฟาร์มสาธิต การให้บริการศึกษาดูงานขององค์กรท้องถิ่น ซึ่งการเข้ามามีส่วนร่วมกับทางโรงเรียน จะมีการนัดหมายล่วงหน้าและใน

ส่วนความรู้สึกของชุมชน รู้สึกภาคภูมิใจ ดีใจ และเต็มใจเข้ามามีส่วนร่วมกับทางโรงเรียน นอก จากประเด็นชุมชนแล้ว งานวิจัยของขจรจิตร ไหลสกุล (2539) พบว่า ศูนย์วิชาการจังหวัดและศูนย์ วิชาการกลุ่มโรงเรียนสามารถสนับสนุนการใช้หลักสูตรท้องถิ่น โดยการนำระบบข้อมูลสารสนเทศ มาใช้ในการเรียนการสอน โดยจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับท้องถิ่น สื่อการเรียนการสอน ศิลปะวัฒนธรรม พื้นบ้านในท้องถิ่น และการพัฒนาแผนการสอน มีบริการเอกสาร สิ่งพิมพ์ สื่อการเรียนการสอน การให้คำแนะนำ การให้ความรู้ และการเผยแพร่ข้อมูล การใช้ระบบข้อมูลสารสนเทศ สื่อการเรียน การสอนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครูประถมศึกษา มีการใช้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาที่ เกิดขึ้นในท้องถิ่นจากโรงเรียนและห้องสมุด เป็นต้น และในทำนองเดียวกันจากการศึกษาของ ประพนธ์ จันทรัตน์ (2533) พบว่า ศึกษาพิเศษ และครูอาจารย์ในโรงเรียนอื่นและผู้เชี่ยวชาญ เฉพาะด้าน สามารถสนับสนุนในลักษณะการให้คำปรึกษาหารือหรือข้อเสนอแนะ และขอเยี่ยมเอกสาร ทาง วิชาการได้

4.2 งานวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการใช้ หลักสูตรท้องถิ่น

สังด์ อุทรานันท์ (2532) เห็นว่า ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของการพัฒนาหลักสูตร ท้องถิ่นในปัจจุบัน คือ ครู และบุคลากรทางการศึกษา ส่วนมากยังไม่มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการ พัฒนาหลักสูตรดีพอ อีกประการหนึ่ง ในอดีตที่ผ่านมา ครูไม่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับการ พัฒนาหลักสูตร ดังนั้น เมื่อศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ ได้เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นได้มีส่วนร่วม ในการพัฒนาหลักสูตร โดยปรับหลักสูตรกลางให้เข้ากับท้องถิ่น การดำเนินงานดังกล่าว จึง เป็นงานใหม่สำหรับครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง เป็นเหตุให้ไม่สามารถดำเนินการพัฒนาหลักสูตร ท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กิตติพิศ ศิริสูตร (2537) ; รัตนะ บัว สนต์ (2535) และอังกุล สมคะเนย์ (2535) ที่กล่าวทำนองเดียวกันว่า ปัญหาที่พบในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น คือ ผู้บริหารโรงเรียน ครูวิชาการโรงเรียน ครู และศึกษานิเทศก์ ไม่มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน และการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น รวมทั้งภาระงานของ ครูผู้สอนก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่เป็นอุปสรรค ดังผลงานวิจัยของมณฑิชา ชนะสิทธิ์ (2539) และ ประสิทธิ์ อามาตร์ (2529) พบว่า ครูผู้สอนไม่มีเวลาจัดทำแผนการสอน และมีปัญหาในด้านค่าใช้จ่ายสำหรับวิทยากร ครูไม่สะดวกที่จะไปติดต่อกับวิทยากรที่อยู่ห่างไกลจากโรงเรียน ครูไม่มีเวลา ศึกษาและวางแผนเชิญวิทยากรที่เหมาะสมกับแผนงานไว้ล่วงหน้า และขาดงบประมาณที่จะซื้อ อุปกรณ์ที่หายากในท้องถิ่น รวมทั้งผู้รู้หรือผู้ชำนาญไม่ค่อยมีเวลาว่าง เช่นเดียวกับงานวิจัยของ ปราณี เปี่ยมกล้า(2537) ที่ศึกษาบทบาทของครูประถมศึกษาในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นกลุ่ม สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต เขตการศึกษา 1 และพบว่า ครูส่วนใหญ่มีปัญหาในการศึกษาหาความ

รู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 85.8 สาเหตุจากการขาดเอกสารและแหล่งค้นคว้าทางวิชาการ คิดเป็นร้อยละ 70.8 ขาดความรู้พื้นฐาน เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 55.4 และขาดการสนับสนุนจากผู้บังคับบัญชาอย่างต่อเนื่อง คิดเป็นร้อยละ 18.1 ครูส่วนใหญ่มีปัญหาเกี่ยวกับการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 70.2 และการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 62.3 ปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่มีผลกระทบทำให้มีข้อมูลพื้นฐานของท้องถิ่น ไม่เพียงพอต่อการนำไปใช้ คิดเป็นร้อยละ 61.2 สาเหตุของปัญหาเกิดจากการขาดความรู้ในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 56.2 เกิดจากการมีภารกิจอื่นมาก ไม่สามารถดำเนินการได้เต็มที่ คิดเป็นร้อยละ 53.9 เกิดจากการขาดงบประมาณสนับสนุน คิดเป็นร้อยละ 52.3 เกิดจากการขาดวัสดุอุปกรณ์ คิดเป็นร้อยละ 33.1 ทำนองเดียวกันงานวิจัยของ มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ (2540) พบว่า ประชาชนชาวบ้านไม่มีเวลามาถ่ายทอดความรู้ รวมทั้งอายุมาก และมีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพ และวรลักษณ์ รัตติกาลชลากร (2525) พบว่า การใช้แหล่งชุมชน ประกอบการเรียนการสอนของครูสังคมศึกษา ทั้งในกรุงเทพฯ ฯ และจังหวัดใกล้เคียงส่วนมากประสบปัญหาเกี่ยวกับ เวลาในการใช้แหล่งชุมชนมีจำกัด ทำให้การวัดผลและประเมินผลทำได้ไม่เต็มที่ อีกทั้ง วิทยากรและเจ้าหน้าที่ประจำแหล่งชุมชน มีจำนวนน้อย ไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียน งานวิจัยของ ประพนธ์ จันทรรัตน์ (2532) พบว่า ระยะทางห่างไกล มีผลต่อการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอน รวมทั้งการขาดข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งทรัพยากรในท้องถิ่นและเรื่องของความปลอดภัยในการเรียนรู้นอกสถานที่

UNESCO (1977, อ้างถึงในวิวัฒน์ สัมฤทธิ์วิชฌาสัย, 2534) สรุปปัญหาการใช้หลักสูตรของบางประเทศในทวีปเอเชีย ซึ่งได้แก่ ประเทศอัฟกานิสถาน บังคลาเทศ อินเดีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และศรีลังกา พบว่า ปัญหาการใช้หลักสูตร เป็นปัญหาเกี่ยวกับการขาดการประสานงานที่กระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไปใช้ ผู้บริหารระดับต่าง ๆ ไม่ให้ความสนใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงหลักสูตร และขาดการติดตามผลการใช้หลักสูตร ขาดแคลนเอกสารหลักสูตร ตำราเรียนไม่ทันสมัย ขาดแคลนหนังสืออ่านประกอบ และศูนย์พัฒนาหลักสูตรขาดการวางแผนที่ดีในการนำหลักสูตรไปใช้ เช่นเดียวกับ ขจรจิต ไหลสกุล (2539) วิจัยเรื่อง การศึกษาการใช้ระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อการเรียนการสอนในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นของครูประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชุมพร พบว่า ปัญหาได้แก่ มีข้อมูลไม่ครบประเภท และข้อมูลเกี่ยวกับสื่อไม่ชัดเจน แหล่งข้อมูลไม่เพียงพอ ขาดวิทยากรให้คำชี้แจงและขาดการแนะนำให้ความรู้ในการนำข้อมูลมาใช้ การวิจัยของรัตนะ บัวสนธ์ (2535) ได้ศึกษา การพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง พบว่า ปัญหาหรืออุปสรรคในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น คือ ความไม่เชี่ยวชาญและไม่

เอาใจใส่ทางวิชาการอย่างเพียงพอของผู้บริหารโรงเรียน ซึ่งมีแนวโน้มทำให้การใช้หลักสูตรไม่ประสบผลสำเร็จ และนโยบายการควบคุมทางวิชาการ จากหน่วยงานบังคับบัญชาส่วนกลาง เป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้หลักสูตรติดขัด

นอกจากนั้น พื้นฐานความเอาใจใส่ทางวิชาการของครูที่แตกต่างกันก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การนำหลักสูตรไปใช้ประสบผลแตกต่างกัน อีกทั้งการวิจัยของกระทรวงศึกษาธิการ (2539) ที่ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จในการบริหารโรงเรียน พบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ยังไม่พร้อมที่จะผลิตแบบเรียนที่เป็นไปตามความต้องการของท้องถิ่นอย่างเต็มรูปแบบ เนื่องจากยังขาดความพร้อมในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่อง งบประมาณ การมีส่วนร่วมกับชุมชนและท้องถิ่น ในการพัฒนาหลักสูตรค่อนข้างมีน้อย เนื่องจากท้องถิ่นยังคงมีความรู้สึกว่าการพัฒนาหลักสูตร เป็นกิจกรรมที่ผู้เชี่ยวชาญเท่านั้นจะเป็นผู้ดำเนินการ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในข้างต้น จะเห็นว่า แนวทางของการจัดการศึกษา โดยเฉพาะกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ที่เปิดโอกาสให้โรงเรียนและท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร ทำให้นักเรียนได้เห็นคุณค่า รักและผูกพันกับท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม และแนวทางการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นที่สอดคล้องกับการปฏิรูปการศึกษา ที่สามารถจะนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน และการพัฒนาหลักสูตรเรื่องอื่น ๆ ต่อไปได้